

ÚVODNÉ SLOVO

Udalosti v rokoch 1989 – 1991 priniesli zásadnú zmenu v systéme medzinárodných vzťahov a odrazili sa aj na globálnej bezpečnosti. Odstránenie bipolárneho rozdelenia sveta a ukončenie studenej vojny naštartovali celý rad procesov, ktoré pokračujú dodnes. Patrí k nim aj zmena celkového charakteru bezpečnosti a transformácia bezpečnostného myslenia. Tradičné vnímanie bezpečnosti bolo založené predovšetkým na politických a vojenských aspektoch a viazalo sa ku konkrétnemu štátu ako jedinému relevantnému bezpečnostnému aktérovi. Nové vnímanie bezpečnosti berie do úvahy okrem štátu aj iných aktérov a presahuje hranice politicko-vojenskej *hard security*. Táto percepčia sa formovala postupne v priebehu deväťdesiatych rokov 20. storočia a jej vývoj ešte stále nie je ukončený.

TRANSFORMÁCIA BEZPEČNOSTNÉHO MYSLENIA

Prebiehajúca transformácia bezpečnostného myslenia viedla k vzniku Bezpečnostných štúdií (*Security Studies*) ako samostatného interdisciplinárneho odboru. Teória bezpečnostných štúdií zohľadňuje všetky aktuálne trendy, ktoré ovplyvňujú zahraničnú politiku a koncepcie skúma bezpečnostnú a obrannú politiku. Jednou z najdôležitejších charakteristík nového vedeckého odboru je zahrnutie tradičných Strategických štúdií (*Strategic Studies*), ktoré sa venujú najmä politickým a vojenským aspektom bezpečnosti. Bezpečnostné štúdie berú do úvahy popri politických a vojenských faktoroch v rovnakej miere aj ekonomické, sociálno-spoločenské a environmentálne faktory. V Bezpečnostných štúdiách sa teda tzv. *soft security* stáva plnohodnotnou súčasťou vedeckovýskumného diskurzu.

Sprievodným javom zmien, ktoré inicioval koniec studenej vojny, bol i nárast nových bezpečnostných rizík a vznik ďalších zdrojov ohrozenia. Čoraz väčšiu váhu nadobúdajú ohrozenia asymetrického charakteru, či už ide o medzinárodný terorizmus, proliferáciu zbraní hromadného ničenia, kriminalitu a organizovaný zločin alebo hrozby v sfére hospodárskej, sociálnej a environmentálnej. Tento vývoj však nespôsobil pokles politického a vojenského rozmeru bezpečnosti a *hard security* nie je v súčasnosti ani zďaleka marginalizovaná. Jej význam je dnes rovnako dôležitý ako v minulosti a spolu so *soft security* predstavujú ucelený

rámec na komplexné vnímanie medzinárodnej a vnútroštátnej bezpečnosti.

Závažnosť nových asymetrických bezpečnostných hrozieb narastala priamo úmerne k prehľbovaniu procesu globalizácie. Ich význam potvrdili také kľúčové udalosti ako humanitárne intervencie v Bosne a Hercegovine v roku 1995 a v Kosove v roku 1999, teroristické útoky na New York a Washington 11. 9. 2001 a preventívny zásah proti režimu S. Husajna v Iraku v roku 2003. Transformáciu bezpečnostného myslenia urýchlil najmä fenomén globálneho terorizmu. Zásadné zmeny v medzinárodných vzťahoch a vo svetovej bezpečnosti, súvisiace so skončením studenej vojny, si vyžiadali aj zmeny nástrojov, ktoré jednotliví aktéri používali na zaistenie svojej bezpečnosti. Prispôbovanie bezpečnostných mechanizmov a mocenských inštitúcií jednotlivých štátov novým podmienkam a novým hrozbám tak predstavuje najdôležitejší trend, bezprostredne nadväzujúci na transformáciu bezpečnostného myslenia.

KONCEPCIA BEZPEČNOSTNÉHO SEKTORA

V tomto kontexte sa v priebehu deväťdesiatych rokov začal objavovať termín *bezpečnostný sektor*, ktorý v súvislosti s koncepciou jeho reformy (*SSR – Security Sector Reform*) začal získavať dôležité postavenie v rámci teórie bezpečnostných štúdií. Tento termín prvý raz použil Clare Short v roku 1997 a koncepciu SSR následne rozpracovali britskí akademici pôsobiaci najmä na King's College v Londýne a na Bradford University; patria k nim Michael Clarke, Anthony Forster, Owen Green, Tim Edmunds, Malcolm Chalmers, Dylan Hendrikson. Títo odborníci sa v duchu širšieho ponímania bezpečnosti začali zaoberať popri ozbrojených silách aj ďalšími bezpečnostnými nástrojmi (polícia, spravodajské služby a rôzne špecializované vnútroštátne bezpečnostné agentúry). Tieto inštitucionálne prvky bezpečnostného systému štátu začali skúmať v kontexte ich vzťahov k riadiacim a kontrolným inštitúciám ako vláda, parlament a súdnictvo. Ich vzájomná interakcia zasadená do rámca občianskej spoločnosti a jej aktérov tak vytvorila komplex, ktorý pomenovali bezpečnostný sektor.

Bezpečnostný sektor nie je totožný s *bezpečnostným systémom štátu* – má podstatne širší záber. Kým bezpečnostný systém štátu zahŕňa všetky jeho mocenské inštitúcie (ozbrojené sily, polícia, spravodajské služby, vnútroštátne bezpečnostné agentúry), ich riadiace orgány (relevantné minister-

stvá, vláda a jej poradné zložky), ako aj kontrolné mechanizmy (parlament a jeho výbory, súdnictvo), súčasťou bezpečnostného sektora je aj široké spektrum ďalších aktérov, počnúc záujmovými združeniami, mimovládnyimi organizáciami, výskumnými centrami, médiami a končiac súkromnými bezpečnostnými službami a ďalšími neštátnymi organizáciami, ktoré pôsobia vo sfére bezpečnosti.

V Bezpečnostných štúdiách sa prioritným výskumným problémom stalo prispôbenie inštitúcií bezpečnostného systému štátu zmeneným podmienkam po skončení studenej vojny. Kritériom úspešnej adaptácie týchto inštitúcií sa stali dva ukazovatele – funkčnosť a zodpovednosť. Prvý ukazovateľ hovorí o relevantnosti konkrétnej podoby tej-ktorej inštitúcie pre nové bezpečnostné prostredie a o jej schopnosti čeliť novým bezpečnostným hrozbám. Druhý ukazovateľ hovorí o demokratickom riadení a verejnej kontrole týchto inštitúcií. Reforma bezpečnostného sektora by teda mala priniesť na jednej strane zvýšenie efektivity bezpečnostného systému štátu a na strane druhej jeho dôslednejšie podriadenie legitímnemu politickému vedeniu, ako i zvýšenie jeho transparentnosti voči občianskej spoločnosti.

V súvislosti s reformou bezpečnostného sektora vzrastá potreba posilňovania a kvalifikovania bezpečnostnej komunity. Komunitu tvoria jednotlivci pôsobiaci v rámci celého bezpečnostného sektora, a to v štátnej a neštátnej časti. Štátnu zložku bezpečnostnej komunity tvoria príslušníci ozbrojených síl, polícia, spravodajských služieb a všetkých vnútroštátnych bezpečnostných agentúr. Jej súčasťou sú aj parlamentní a vládni odborníci, poverení riadením a kontrolou bezpečnostného systému štátu. Neštátnu zložku tejto komunity predstavujú relevantní odborníci pôsobiaci v mimovládnej sfére – v nezávislých výskumných centrách, akademických pracoviskách a v médiách. Ich občiansky štatút im dáva prirodzenú legitimitu na zastupovanie verejnosti. Aj keď ide o nereprezentatívne zastupovanie, mimovládni odborníci sú plnohodnotnými partnermi vládnych expertov v celospoločenskej diskusii o bezpečnostnej problematike a v kultivácii bezpečnostnej a obrannej politiky toho-ktorého štátu.

Reforma bezpečnostného sektora si vyžaduje paralelné rozvíjanie oboch zložiek bezpečnostnej komunity. Vysoká úroveň profesionality a odbornej pripravenosti v prípade jednotlivcov pôsobiacich v rámci bezpečnostného systému štátu zaručí nielen efektívnosť mocenských inštitúcií, ale

aj účinné demokratické riadenie, a prehľbi ich zodpovednosť voči legitímnej politickej autorite. Kvalifikovanosť a angažovanosť jedincov pôsobiacich v rámci neštátnych segmentov bezpečnostného sektora prispieje zasa k zlepšeniu verejnej kontroly mocenských inštitúcií a k zvýšeniu transparentnosti bezpečnostného systému štátu. Charakter a fungovanie bezpečnostnej komunity je tak jedným z najdôležitejších faktorov determinujúcich priebeh a úspešnosť reformy bezpečnostného sektora.

VÝVOJ SITUÁCIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Spolupráca mimovládnych organizácií s vládnou sférou v rámci bezpečnostného sektora bola v období 90. rokov limitovaná uzavretosťou problematiky bezpečnosti štátu, duchom „utajovania“ a ďalšími stereotypmi pretrvávajúcimi z čias bývalého režimu. Aj keď k systémovým zmenám došlo veľmi rýchlo a po roku 1993 sa inštitúcie bezpečnostného systému štátu verbálne hlásili k spolupráci s občianskou spoločnosťou, zmena myslenia vládných predstaviteľov trvala dlhšie. Išlo o postupnú transformáciu bezpečnostnej kultúry a jej hlavnou črtou bolo zvyšovanie transparentnosti v rámci bezpečnostnej politiky, otváranie sa inštitúcií bezpečnostného systému štátu voči spoločnosti a nadväzovanie pracovných kontaktov s mimovládnymi organizáciami. Tento proces bol v rokoch 1994 – 1998 komplikovaný a brzdený problémami na vnútropolitickú scénu. Až po roku 1998 prevážil trend otvorenosti a postupne sa podarilo etablovať spoluprácu medzi vládnu a mimovládnou sférou v sfére bezpečnostnej a obrannej politiky.

Aktivity mimovládnych organizácií pomáhali odstrániť bariéry medzi inštitúciami bezpečnostného systému štátu a občianskou spoločnosťou a ich pôsobenie sa stretlo vo vládnej sfére s pozitívnym ohlasom. Po voľbách v roku 1998 a po príchode vlády, ktorá bola spolupráci s tretím sektorom naklonená oveľa viac než vláda predchádzajúca, sa však ukázalo, že na Slovensku je len malý počet nezávislých odborníkov na bezpečnosť. Tejto problematike sa na Slovensku venoval a venuje len malý počet mimovládnych organizácií (napríklad Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Inštitút pre verejné otázky). Prítomnosť nezávislých expertov a mimovládnych organizácií aktívne pôsobiacich v sfére bezpečnostnej politiky je pre štandardné fungovanie bezpečnostného sektora zásadným predpokladom. Aj v roku 2004 však možno konštatovať, že tretí sektor na Slovensku ešte stále nie je v oblasti bezpečnosti rovnocenným partnerom štátnych inštitúcií.

Skúsenosti z členských krajín NATO a EÚ, ktoré svoju bezpečnostnú kultúru

rozvíjajú kontinuálne už niekoľko desaťročí, však hovoria, že kľúčovým prvkom transparentnosti bezpečnostného sektora je mnohopočetná a rôznorodá bezpečnostná komunita, ktorej členovia medzi sebou pravidelne komunikujú. Na Slovensku však bezpečnostná komunita ešte nie je sformovaná podľa štandardov západných krajín, aj keď v hlavnom meste sa postupne vytvárajú jej základy. V SR pôsobí len obmedzený počet kvalifikovaných odborníkov na rôzne aspekty bezpečnosti, pričom väčšia časť z nich pracuje v orgánoch štátnej správy, ale i tu je ich počet stále nedostatočný. Menšia časť odborníkov na túto problematiku pôsobí v mimovládnej sfére, či už na akademickej pôde alebo v nezávislých *think-tankoch*, no ešte stále neexistuje plnohodnotné mimovládne výskumné centrum zamerané výlučne na problematiku bezpečnosti.

Malo by byť v záujme budúceho chodu a priebežného skvalitňovania bezpečnostného sektora na Slovensku, aby sa v tejto sfére vytvoril inštitucionalizovaný spôsob spolupráce štátnych a mimovládnych aktérov. Kľúčovú rolu by tu mali zohrať špecializované mimovládne organizácie, ktorých činnosť by vytvorila podmienky na etablovanie takejto spolupráce. V prvom rade by mali umožniť využívanie odborného potenciálu akademických pracovníkov a nezávislých *think-tankov* s cieľom rozvíjať verejnú diskusiu o bezpečnostnej a obrannej politike štátu. V druhom rade by mali zaisťiť udržiavanie interaktívneho vzťahu medzi vládnymi inštitúciami a občianskou spoločnosťou, ktorý zaručí transparentnosť, verejný dohľad, a tým aj demokratickú legitimitu bezpečnostného systému štátu. V súčasnosti však na Slovensku nepôsobí taká mimovládna organizácia, ktorá by sa systematicky venovala len problematike bezpečnosti a obrany a mala by mienkotvorný význam.

V rámci domáceho tretieho sektora existujú pri riešení tejto problematiky výrazné medzery a je neprezeravé domnievať sa, že vstupom Slovenskej republiky do NATO a EÚ sa automaticky vyriešia všetky existujúce problémy. Pôsobenie špecializovaných mimovládnych organizácií by nemalo byť obmedzené len na zvyšovanie informovanosti verejnosti o bezpečnostnej problematike, ale tieto organizácie by mali intenzívne spolupracovať s vládnymi orgánmi aj pri formulovaní bezpečnostnej a obrannej politiky SR a najmä pri kontrole jej realizácie.

Ďalšie posilňovanie slovenskej bezpečnostnej komunity by malo byť neodmysliteľnou súčasťou prehlbovania spolupráce medzi vládou a predstaviteľmi občianskej spoločnosti v rámci kultivácie bezpečnostnej a obrannej politiky SR. Z hľadiska vládnej časti bezpečnostnej komunity na tieto

deficity zatiaľ najúčinnnejšie reagoval Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií Ministerstva obrany SR, ktorý od začiatku roka 2004 začal realizovať prvé úspešné kroky smerom k prehĺbeniu pravidelnej spolupráce medzi vládnymi a mimovládnymi bezpečnostnými odborníkmi.

CENTRUM BEZPEČNOSTNÝCH ŠTÚDIÍ (CSS)

Z mimovládnej časti bezpečnostnej komunity na existujúcu situáciu v tejto sfére reagovala iniciatíva, ktorá viedla k založeniu špecializovanej mimovládnej organizácie. Tá bola v apríli 2002 zaregistrovaná ako občianske združenie pod názvom Centrum bezpečnostných štúdií (CSS – *Centre for Security Studies*). CSS sa zároveň stalo samostatnou odbornou sekciou Slovenského združenia pre politické vedy. Cieľom CSS je realizácia projektových výskumných aktivít a vzdelávacej činnosti v oblasti medzinárodnej a vnútroštátnej bezpečnosti a obrany. Publikovaním odborných štúdií, organizovaním konferencií a seminárov, odborných konzultácií so zahraničnými partnermi a v neposlednom rade prostredníctvom kontaktov s médiami chce CSS prispieť k zintenzívneniu verejnej diskusie o bezpečnostnej a obrannej politike Slovenskej republiky, ako aj o regionálnej a globálnej bezpečnosti. CSS má tiež zámer aktívne podporovať formovanie domácej bezpečnostnej komunity a v rámci nej rozvíjať spoluprácu medzi jej vládnu a mimovládnou zložkou.

Jedným z prostriedkov na dosiahnutie vytýčených cieľov je projekt, ktorý Centrum bezpečnostných štúdií začalo realizovať v spolupráci so Slovenskou spoločnosťou pre zahraničnú politiku. Ide o vydávanie odborného spravodajcu CSS, ktorý bude vychádzať pod názvom *Bezpečnostné analýzy* ako príloha časopisu *Listy SFPA*. Hlavnými zámermi tohto projektu je rozvíjanie odborného výskumu v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky, zvyšovanie verejnej informovanosti o tejto problematike a kultivácia politickej a odbornej diskusie o otázkach medzinárodnej bezpečnosti a bezpečnosti Slovenskej republiky a jej občanov.

Bezpečnostné analýzy majú ambíciou stať sa publikačnou platformou pre predstaviteľov domácej bezpečnostnej komunity a debatným fórom na výmenu názorov a skúseností. Prítvime preto všetky príspevky venované širokému spektru otázok bezpečnostnej a obrannej politiky, ktorých zverejnenie prispieje k zintenzívneniu vzájomnej komunikácie a skvalitneniu odbornej diskusie.

Matúš Korba

(Autor je koordinátorom
Centra bezpečnostných štúdií)

Ivo Samson

BEZPEČNOSŤ PO „IRACKEJ LEKCII“

Pred krízami v bývalej Juhoslávii a naskôr aj po ich skončení zatlačila diskusia o nových dimenziách bezpečnostnej politiky v dôsledku bombardovania Juhoslovenskej zväzovej republiky do úzadia vojenskú mocenskú politiku. Tlak na vytváranie nového pohľadu na riešenie bezpečnosti mal viesť k presvedčeniu o definitívnom prelome v dejinách a vnucoval názor, že vojenská dimenzia bezpečnostnej politiky prešla len patrí minulosti.

Kolosálne zlyhanie politiky a špecificky diplomacie v čase pred začatím irackej krízy zákonite viedlo k použitiu krajného riešenia – vojenskej invázie. Lekcia, ktorá vyplýva z Iraku, však nespočíva v neúspechu vojenských nástrojov. A to bez ohľadu na to, či sa podarí alebo nepodarí túto krajinu stabilizovať. Vojenské prostriedky totiž svoj cieľ dosiahli, na rozdiel od politiky, ktorá bola neúspešná pred irackou krízou a zlyhala aj po nej. Neochota pristúpiť na realizmus v medzinárodných vzťahoch, t. j. na prioritu mocenskej politiky, ak sa vyčerpajú nevojenské možnosti, je však pochopiteľná. Ale ide tu viac o inštinktívny než racionálny odpor.

Averzia voči používaniu vojenských prostriedkov má hneď viacero základov. Prvým sú skúsenosti z deštruktívnosti vojny. Tu sa však už menej zohľadňuje, že v západnej aj stredovýchodnej Európe, Severnej Amerike, Japonsku či Rusku prispeli obe svetové vojny k poznaniu, že je nevyhnutné nájsť novú formu zodpovednosti za mier.

Druhým dôvodom neochoty podvoliť sa pragmatickému vojenskému riešeniu bezpečnostných hrozieb je vedomie existencie zbraní hromadného ničenia. Takáto argumentácia však v 80. rokoch minulého storočia takmer podlomila vojenskú dimenziu obrany NATO proti východnému protivníkovi a vojnu ukončilo len presadenie tvrdej obrany a zbrojenia. Podobné zotrvanie na pozícii sily v podobe vypovedania Zmluvy o obmedzení systémov protiraketovej obrany (ABC Treaty vypovedaná prezidentom Bushom v roku 2001 viedlo v máji 2002, naopak, k novej zmluve o obmedzení strategických útočných zbraní.¹

Tretím argumentom v neprospech mocenskej politiky je oprávnená obava z toho, že zachovanie efektívnej obranyschopnosti si vyžaduje stálu kumuláciu vojenských výdavkov bez toho, aby ozbrojené sily ponúkali viac bezpečnosti. Naopak, druhá strana vyvíja rovnaké úsilie a ukazuje sa, že vojenskými prostriedkami možno dosiahnuť čoraz menej politických cieľov. Tento názor však neberie do úvahy funkčnosť odstrašenia (pretože sa bojí prijať ju ako normatívny postulát) a jeho akokoľvek obmedzenú platnosť aj v prípadných nových konfliktoch.

Napriek hrozbe zbraní hromadného ničenia sa nedá vyhnúť tomu, aby krajiny, ktoré sa cítia v ohrození, menovite Japonsko, nereagovali nielen na hrozby, ale dokonca už len na číre „zraniteľnosti“, vyhrážkou predstihujúceho úderu. Samozrejme, potom zlyhá multilaterálna diplomacia na Ďalekom východe tak ako v Iraku.

Posledným, najčastejšie používaným argumentom je tvrdenie, že zbrojenie, transfer zbraní, zásahy do regionálnych kríz a vojenské intervencie globalizujú nie samotnú bezpečnosť, ale, naopak, bezpečnostné hrozby. Práve tento argument stojí na najslabších základoch, pretože z hľadiska „hodnôt“ vedie k neetickým a nemorálnym následkom, najmä k pasivite v postoji k humanitárnym krízam.

„NOVÁ“ BEZPEČNOSŤ

Teoretickým rámcom „novej“ bezpečnosti (ako pomocnú cezúru si, prirodzene, vezmeme 11. september) nemôžu byť pokusy generovať nové definície bezpečnosti. Od skončenia studenej vojny sa objavilo toľko nových definícií bezpečnosti, až niektorí experti „bezpečnosť“ označili za taký zideologizovaný (hodnotovo zatažený) koncept, že nijaký argument už nemôže viesť ku konsenzu v otázke obsahu.²

Úlohou „novej“ bezpečnosti je tak skôr redefinícia, resp. synkretizmus predstáv o bezpečnosti, ktoré sa v čase cezúry (11. september) stretávali a dnes nemajú šancu samostatne obstáť zoči-voči „lekcii z Iraku“. Ide o dichotómiu *kolektívnej obrany*, ako ju najúčinnnejšie stelesňovalo a naďalej predstavuje NATO, a *kolektívnej bezpečnosti*.

Kolektívna bezpečnosť sa stala v poslednom desaťročí minulého storočia obľúbeným pojmom. Inštrumentalizovala sa proti kolektívnej obrane a vojensko-politickým elementom bezpečnosti. Dôraz na kolektívnu bezpečnosť bol aj príliš transparentným východiskom z núdze pre tých, ktorí prehrali studenú vojnu. V dnešnom dôraze na multilateralitu v medzinárodných vzťahoch a neprípustnosť „unilateralizmu“ možno vidieť podobnú pragmatickú filozofiu.

KOOPERATÍVNA BEZPEČNOSŤ

Predstava „kooperatívnej bezpečnosti“, ako sa ju pokúšali formulovať mnohí autori ešte pred 11. septembrom a vojenskými operáciami v Afganistane či v Iraku, je len úsilím vytvoriť hybridnú koncepciu zo starších prvkov. Tento nový koncept obsahovo zahŕňa nielen kolektívnu obranu a kolektívnu bezpečnosť, ale ponúka aj dimenzie, ktoré uvedené dve bezpečnostné schémy prekračujú. Podľa Richarda Cohena kooperatívnu bezpečnosť jednak nepustí zo zreteľa *vnútorný* a *vonkajší* záber a súčasne sa pridrižiava dvoch ďalších koncepcií: *individuálnej bezpečnosti* a *aktívnej projekcie stability*. Kooperatívna bezpečnosť je pre Cohena „strategický systém, ktorý sa formuje okolo liberálne demokratických štátov navzájom spojených sieťou formálnych aj neformálnych aliancií a inštitúcií, ktoré sú charakterizované spoločnými hodnotami, ako aj transparentnou spolupracou v ekonomickej, politickej a obrannej sfére“³.

Schéma kooperatívnej bezpečnosti sa skladá zo štyroch okruhov a v jej strede sa nachádza práve jedna z dvoch nových dimenzií, pomocou ktorých autor skonštruoval koncept „individuálnej bezpečnosti“, označovanej niekedy ako „bezpečnosť individuálneho človeka“⁴. Keďže bezpečnosť je chápaná z pohľadu ochrany západnej, liberálnej spoločnosti, v strede takto koncipovanej bezpečnosti je, samozrejme, človek so svojimi ľudskými právami.

Od individuálnej bezpečnosti sa odvíja druhý bezpečnostný okruh schémy – kolektívna bezpečnosť. Inštitucionálne takú dimenziu predstavujú OSN a OBSE, no tým, že svoje vyhlásenia o schopnosti garantovať medzinárodnú bezpečnosť, stabilitu a mier nevedia podložiť autoritou opretou o vojenské spôsobilosti, sú efektívne len čiastočne. To vedie k potrebe tretieho okruhu v kooperatívnej bezpečnostnej schéme – ku kolektívnej obrane. Na rozdiel od kolektívnej bezpečnosti projektuje kolektívna obrana svoje úsilie smerom von a chráni svojich členov pred externou agresiou. Inštitúcie založené na princípe kolektívnej obrany explicitne zaväzujú svojich členov, aby v prípade útoku na jedného z nich prispeli k obrane napadnutého spojenca, a to aj po vojenskej stránke.

Model inštitúcie s dimenziou kolektívnej obrany reprezentuje nielen NATO, ale historicky aj CENTO, SEATO, Varšavská zmluva či Západoeurópska únia.

To, čo odlišuje súčasnú Severoatlantickú alianciu od ostatných organizácií kolektívnej obrany, je však rozmer, v ktorom je schopná projektovať stabilitu smerom von. A práve toto je posledný okruh vyššie spomínanej schémy. Fungujúcu kooperatívnu bezpečnosť možno vytvoriť len pri štruktúrálnej nadväznosti všetkých okruhov. Najvýraznejším prínosom kooperatívnej bezpečnosti je záver s kvázi dogmatickou platnosťou: bez projekcie stability (v preventívnej aj preemptívnej podobe) sa nijaká inštitúcia nemôže nazývať organizáciou kooperatívnej bezpečnosti. Fakticky je tento atribút v súčasnosti aplikovateľný len na NATO.

Na porovnanie: OSN a OBSE individuálnu bezpečnosť, kolektívnu bezpečnosť a projekciu stability deklarujú, ale nerealizujú, resp. realizujú obmedzene. Kolektívnu obranu nedeklarujú ani nezaručujú vôbec. EÚ zaručuje individuálnu aj kolektívnu bezpečnosť, nie však kolektívnu obranu. Projekcia stability zo strany EÚ ostáva obmedzená.

Projekcia bezpečnosti zo strany kooperatívneho modelu tak, ako ho v súčasnosti stále predstavuje NATO, je flexibilná v čase, priestore, stratégiách aj v schopnosti vytvárať pomocné inštitúcie s väzbou k NATO. V súčasnosti ide napr. o presah kooperatívnej bezpečnosti smerom k Rusku, Ukrajinu či Stredozemiu v podobe iniciatív ako PfP, EAPC alebo iniciatívy ZHN⁵, v stratégiách krízového manažmentu, reakciách na krízy alebo rozširovanie aliancie.

ZMENY PO 11. SEPTEMBRI

Pri hľadaní funkčného modelu bezpečnostného systému po 11. septembri možno pozorovať aj základné zmeny, z ktorých sa profilujú prinajmenšom dva nové fenomény: 1. globalizácia a nové nadnárodné siete dokazujú, že moc a bohatstvo už nie sú determinované teritoriálnymi autoritami; 2. ľudské práva, ochrana menšín a „vláda zákona“ nie sú spochybňované ako spoločné hodnoty súčasnej projekcie bezpečnosti zo strany NATO či EÚ a prinajmenšom deklaratívne ani zo strany ostatných svetových inštitúcií.

Predstava niektorých autorov, že k týmto novým fenoménom má byť ako nepochybniteľný fakt priradená aj individuálna zodpovednosť svetových politických vodcov pred medzinárodným trestným právom,⁶ zrejme neobstojí. Táto predstava, viazaná očividne na univerzálnu záväznosť Medzinárodného trestného tribunálu (ICC), sa totiž ukazuje ako iluzórna.

Skutočnosť, že „Rímsky štátút“ ratifikovala ku koncu roka 2003 len asi polovica štátov sveta⁷, svedčí o obmedzenej univerzálnosti. Ešte väčším problémom ostáva, že popri veľmociach ako Rusko a Čína odmietli štátút ratifikovať také krajiny ako USA a Izrael, ktoré predstavujú piliere projekcie stability a demokracie v najrizikovejších krízových ohniskách. Reakcia USA voči svojim novým spojencom v NATO (suspendovanie vojenskej pomoci), ktorí sa podriadili spoločnému rozhodnutiu EÚ v otázke Medzinárodného súdneho dvora, predznačuje úskalia budúcej spoločnej projekcie bezpečnosti do nestabilných oblastí.

IRACKÁ LEKCIA A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Iracká kríza, ktorú organizácia s „najvyšším“ mandátom, t. j. OSN, nezvládla, je jednoznačne najväčším zlyhaním celosvetového spoločenstva od skončenia studenej vojny. Vážnym problémom bola, samozrejme, neschopnosť tohto spoločenstva dohodnúť sa na absolútoriu pre zásah pod mandátom OSN, ale ešte varovnejšou ukážkou krízy bola roztržka v spojeneckom tábore NATO. Tento faktor je nepomerne závažnejší než nerealistickosť tzv. medzinárodného práva, ktoré sa meria konsenzom v BR OSN, nenájdenie zbraní hromadného ničenia v Iraku⁸ alebo diskusia o porušovaní ženevských konvencií americkou vojenskou políciou, keď európski spojenci v mnohom doslovne preberajú argumentáciu oficiálnych arabských miest.⁹ Vojna v Iraku poukazuje na dva vývojové momenty v „projekcii stability“ fungujúcim systémom kooperatívnej bezpečnosti: 1. na meniaci sa charakter vojny; 2. na flexibilnejšiu interpretáciu tzv. medzinárodného práva.

Ak budeme vychádzať z Európskej bezpečnostnej stratégie, ako bola prijatá v decembri 2003 v Bruseli, potom všetky tri hlavné bezpečnostné hrozby pre Európu (terorizmus, zbrane hromadného ničenia a neúspešné štáty) priamo súvisia s meniacim sa charakterom vojny a s potrebou ustúpiť od rigorózneho definície medzinárodného práva vrátane potreby aplikovať „dvojaký štandard“: iný doma a iný v podmienkach, kde sa jeho dodržiavanie môže ukázať ako absurdné vzhľadom na to, že druhá strana koná podľa iných pravidiel.

„HUMANITNÁ“ A „DEMOKRATICKÁ“ INTERVENCIA

Lenže EÚ narazí na tieto problémy iba vtedy, ak sa tiež pokúsi projektovať bezpečnosť do nestabilných oblastí sveta. EÚ

považuje za hrozbu pre svoju bezpečnosť neúspešné štáty všeobecne pre množstvo rizík, ktoré produkujú. Riziká terorizmu a zbraní hromadného ničenia (ZHN) sú iba jednými z nich. Hlavným prejavom neúspešného štátu vnútri je masívne porušovanie ľudských práv režimom, ktorý umožňuje šírenie organizovaného zločinu (vrátane terorizmu a ZHN) do demokratických štátov.

Veľkou otázkou je zvažovanie tzv. demokratickej intervencie, ktorá by viedla k pádu diktátorských režimov a k nastoleniu podmienok na vytvorenie demokracie. Teda to, o čo sa v súčasnosti pokúšajú USA a ich spojenci v Iraku. EÚ zatiaľ akceptovala a implementovala humanitnú intervenciu, nie však „demokratickú intervenciu“, ktorá je ozbrojeným vojenským zásahom s cieľom zvrhnúť diktátorské režimy. Preto ide o inštitúciu, o ktorej sa nedá hovoriť ako o organizácii kooperatívnej bezpečnosti. EÚ zatiaľ hovorí len o potrebe intervencie, dokonca „robustnej“, ale tá má slúžiť len ako eliminácia externej projekcie hrozby vychádzajúcej z neúspešných štátov. Samo porušovanie ľudských práv a genocída nie sú teda zatiaľ dôvodom, aby EÚ vojensky zasiahla formou „demokratickej intervencie“. Z textu EBS teda nie je vôbec jasné, ako bude EÚ reagovať v prípade analógií k Bosne, Kosovu, Rwande, Východnému Timoru či Sierra Leone.

Bezpečnosť „zóny mieru a stability“, teda najmä Európy, Severnej Ameriky a Japonska, závisí od schopnosti exportovať bezpečnosť. Nasadenie ozbrojených síl, ktoré bolo doteraz krajným prostriedkom obrannej politiky, sa stáva prostriedkom štandardným. Je totiž jediným ozaj efektívnym prostriedkom politiky. V neskutočne krátkom čase sa mení charakter vojen, ktoré stabilnému svetu vnútil ten nestabilný: násilie sa pre tých, ktorí majú v rukách zbrane, mení v zdroj zisku. Platí to o ohniskách občianskych vojen v Afrike a centrálnej Ázii rovnako ako o sieti medzinárodného terorizmu alebo o samovražedných útokoch v Izraeli.¹⁰ Pre najnovší vývoj je tak charakteristická *komercionalizácia* násilia.

Relatívne najvýhodnejšia forma kríz, ktoré vedia západné štáty (v prvom rade USA) riešiť, t. j. vojny medzi štátnymi aktérmi, sú už zriedkavé. Namiesto nich nastupujú vnútroštátne konflikty, občianske vojny, tzv. „vojny nízkej intenzity“. Bez intervencie „úspešných“ štátov v nich dochádza ku genocídám, masakrám a humanitárnym katastrofám nepredstaviteľného rozmeru, pri intervencii zo strany západných exportérov stability sa však všetky bojujúce strany zjednotia v zápase proti intervenujúcim jednotkám. Po ich prípadnom odchode potom pokračujú vo vzájomnom masakrovaní.

V občianskych vojnách nedochádza k syndrómu vyčerpania oboch strán tak rýchlo ako v medzištátnych vojnách. Občianske vojny, resp. ekonomiky občianskych vojen, spravidla dostávajú nekontrolovateľnú podporu z mierových susedných ekonomík, ktoré podporujú svoje klienty v bojujúcich oblastiach.

Na mierových ekonomikách, prirodzene, úspešne parazitujú medzinárodné teroristické siete, čo im umožňuje globálne ekonomické prepojenie. Integrovanosť moderných ekonomík súčasne teroristom slúži ako cieľ útoku (od pošty a telekomunikácií cez dopravné systémy až po internet). Na rozdiel od gerilovej vojny, ktorej úspech závisí od podpory miestneho obyvateľstva, teroristická sieť takú pomoc nepotrebuje.

Úspešné štáty sa v súčasnosti dostávajú do defenzívy. V najlepšom prípade sú schopné zastaviť, zmraziť posuv chaosu, nestability a zón občianskych vojen. To platí rovnako o USA s ich intervenciami v Strednej Amerike, ako o NATO a EÚ na Balkáne, o Austrálii v Oceánii alebo o Rusku na južnom Kaukaze.

Iracká lekcija USA (ako už predtým somálska a ešte predtým libanonská) či čečenská lekcija Rusku ukazujú, že masívny a organizovaný vojenský odpor je pre vyspelé armády vlastne ideálny. Straty na životoch v takej vojne sú akceptovateľnejšie aj pre domácu verejnú mienku, zatiaľ čo nekonečné straty a mediálne sprostredkované obrazy ponižovaných, popravovaných a unavených vojakov odoberajú vládam podporu verejnosti.

Doteraz riešil západ (najmä USA, ktoré nesú hlavné bremeno intervencií vo svete) dilemu strát vývojom „high-tech“, čiže presnej a sofistikovanej vojenskej technológie. V hodnotovo inom prostredí, kde bojujúce strany bez väčších problémov obeťujú civilistov, ktorých často používajú ako živé štítty, sa západ dostáva do konfliktu s vlastnými humanitnými normami. Ak by boli prísne aplikované, potom by normy Inštitúcie Medzinárodného trestného tribunálu znamenali ochromenie akýchkoľvek humanitných či demokratických intervencií vo veľkých častiach nestabilného sveta.

Otázka použitia sily sa tak vracia do strategického uvažovania nečakane rýchlo. Nikto (dokonca ani tzv. jastrabi v generálnych štáboch západných krajín) nikdy jednostranne neuprednostňuje silu pred diplomaciou. Uprednostňuje sa však často sila pred diplomaciou v momente, keď diplomacia zlyhá. Neveľmi sa v tom líšia od politikov, ktorí poznajú pomery v nestabilných a „exotických“ regiónoch najlepšie: „Diplomaciou sa dá dosiahnuť veľa, ale ešte viac sa dosiahne diplomaciou, za ktorou stojí efektívna vojenská sila.“¹¹

(Autor pracuje v R. C. SFPA, n. o.)

SUMMARY

Ivo Samson, research fellow at R.C. SFPA, n. o. analyzes the state of global security after the "Iraqi lesson". He maintains, that even though military force should not be used automatically instead of diplomacy, it is justified to use force when diplomatic efforts fail. In the security environment where global terrorism, weapons of mass destruction and "failed states" create the biggest security threats, it is necessary for democratic states to defend themselves and their allies and make humanitarian interventions. But also it is necessary to carry out democratic interventions, aimed at destroying dictatorial regimes and creating conditions for emergence of democracy. Samson argues that military action should be a standard method of politics, because it is the only effective one in wars which were on the stable world imposed by the non-stable. The author concludes, that the security of the free world depends upon its ability to export the security to the rest of the world.

¹ Umbach, Frank: Veraenderte Bedrohungsperzeption in Russland: Die Normalisierung der strategischen Beziehungen. In: Internationale Politik, Nr. 10/Oktobre 2002, str. 19.

² Baldwin, David: The Concept of Security. In: The Marshall Center Papers, No 3, April 2001, str. 34.

³ Cohen, Richard: Cooperative Security: From Individual Security to International Stability. In: The Marshall Center Papers, No 3, April 2001, str. 10.

⁴ „Human security“. In: Human Security: Safety for People in a Changing World. Ottawa, Canadian Department of Foreign Affairs and International Trade, April 1998.

⁵ WMD Initiative.

⁶ Rotfeld, A. D.: Global Security: In Search for the New Organizing Principles. In: Balogh, Andras – Hervai, G. S.: On the Challenges of the 21st Century. Szekesfehervar, Kolodanyi European International Research and Development Institute 2003, str. 42.

⁷ Création. In: Cour pénale internationale, in: <http://fr.wikipedia.org>.

⁸ Phillips, James: Iraq: One Year Later. In: Policy Research Analysis, the Heritage Foundation. In: WebMemo No. 453, March 22, 2004.

⁹ Réactions et contre-réactions dans les medias arabes aux mauvais traitements d'Abou Ghraib. In: MEMRI, Depeches speciales – No. 718, Mai 23, 2004. In: <http://www.memri.org/bin/french>.

¹⁰ Timmerman, Kenneth, R.: Preachers of Hate. New York, Crown Forum 2003, str. 202.

¹¹ Gen. Tajomník OSN Kofi Annan, in: Hyde-Price, Adrian: War and Peace in the Twenty-First Century. Inaugural Lecture, University of Leicester. November 15, 2003, str. 8.

Róbert Ondrejcsák

VÝVOJ NATO PO PRAŽSKOM SUMMITE

Transformácia Severoatlantickej aliancie predstavuje jeden z najdôležitejších faktorov pri vytváraní transatlantického, ako aj globálneho bezpečnostného prostredia. Tento proces, ktorý trvá de facto od konca studenej vojny, sa dá stručne charakterizovať aj ako premena organizácie zameranej výlučne na kolektívnu obranu svojich členov na alianciu, ktorá sa zaoberá kolektívnou bezpečnosťou.

Na rozdiel od situácie počas studenej vojny, keď sa NATO obmedzilo len na územie svojich členských štátov a severoatlantický priestor, v súčasnosti sa jeho pôsobnosť rozširuje na globálnu úroveň. Výraznými medzníkmi v tomto procese boli operácie NATO na periférii Európy, konkrétne na Balkáne počas 90. rokov minulého storočia. Operácie v Bosne a Hercegovine, Kosove a Macedónsku boli prvé operácie Severoatlantickej aliancie typu „out-of-area“, teda mimo pôvodného záberu. Súčasná operácia aliancie v Afganistane zároveň predstavuje prvú mimoeurópsku operáciu organizácie a demonštruje ochotu a schopnosť NATO zasahovať ďaleko za hranicami Európy, resp. transatlantického priestoru.

Významným míľnikom v transformácii Severoatlantickej aliancie bol summit v Prahe v novembri 2002. Jeho účastníci sa dohodli na zmenách, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňujú celkovú budúcnosť NATO a bezpečnosť jeho členských štátov. Za kľúčové rozhodnutia možno označiť: vytvorenie jednotiek rýchleho nasadenia NATO (NATO Response Force – NRF); prijatie Pražského záväzku vojenských spôsobilostí (Prague Capabilities Commitment – PCC); posilnenie partnerstiev s tretími krajinami (predovšetkým s Ruskom, Ukrajinou a s krajinami Stredomorského dialógu); rozšírenie aliancie o sedem nových členov.

NOVÉ SPŔSOBILOSTI

Za najdôležitejší prvok procesu transformácie možno považovať vytvorenie jednotiek rýchleho nasadenia NATO (NRF), ktoré dosiahnu celkovú operačnú pripravenosť v roku 2006 a mali by mať k dispo-

zicii približne 20 tisíc vojakov. Už v súčasnosti je však pripravené jadro, ktoré pozostáva zhruba z 2 000 príslušníkov, a jeho súčasťou je aj nová jednotka rádologickej, chemickej, biologickej a nukleárnej ochrany.

NRF umožnia realizáciu vysoko intenzívnych náročných bojových expedičných misií, pričom bude obsahovať silné prvky špeciálnych síl, námorný element a letecký element (schopný realizovať až 200 bojových misií za jeden deň). NRF môžu realizovať operácie samostatne alebo ako súčasť rozsiahlejších síl, pričom budú schopné prispievať do celého spektra vojenských operácií aliancie. Na základe rozhodnutia Rady NATO budú NRF schopné zasiahnuť kdekoľvek vo svete. Dĺžka pôsobenia NRF môže dosahovať až 30 dní, v prípade potreby a po doplnení aj dlhšie. Samozrejme, NRF sa budú skladať z príslušníkov ozbrojených síl jednotlivých členských štátov. Ako najväčší prispievatelia figurujú Nemecko, Francúzsko a Španielsko. NRF možno hodnotiť aj ako kľúčový katalyzátor pri realizácii záväzkov vo sfére obranných spôsobilostí, vo veľmi úzkom vzťahu s národnými a multinárodnými elementmi v rámci Pražského záväzku vojenských spôsobilostí.

Ďalším kľúčovým prvkom transformácie NATO je vytváranie novej veliteľskej štruktúry, ktorá by mala byť oveľa efektívnejšia, jednoduchšia a lepšie prispôbena požiadavkám na realizáciu nových operácií aliancie. Kým doteraz existovali na strategickej úrovni dve veliteľstvá (pre severnú Ameriku a pre Európu), v súčasnosti už pôsobi len jedno.

Zachovalo sa pôvodné európske veliteľstvo (nový názov: Spojenecké veliteľstvo pre operácie – Allied Command Operations, ACO), ktoré bude zodpovedať za operácie Severoatlantickej aliancie, pričom jeho veliteľ bude aj naďalej veliteľom amerických síl v Európe. ACO bude naďalej umiestnené v belgickom Monse, pričom sa zníži počet nižších veliteľstiev, ktoré spadajú pod jeho pôsobnosť. Operačnú úroveň predstavujú dve regionálne veliteľstvá spoločných síl (Joint Force Commands): jedno v Brunssume v Holandsku, druhé v Neapole v Taliansku.

Vytvorí sa však ďalšie veliteľstvo na strategickej úrovni (Spojenécké veliteľstvo pre transformáciu – Allied Command Transformation), zodpovedné za transformáciu a vojenské spôsobilosti ozbrojených síl, ktoré bude paralelne fungovať s americkým Veliteľstvom spoločných síl USA (US Joint Forces Command). Kľúčové prvky transformácie veliteľských štruktúr sú teda nasledovné: na strategickej úrovni pôjde o zníženie počtu veliteľstiev z dvoch na jedno, a zároveň sa vytvorí strategické veliteľstvo pre transformáciu. Na nižšej úrovni sa zredukujú počet operačných regionálnych veliteľstiev z piatich na dve,

a z doterajších 13 operačných subregionálnych veliteľstiev zostane 6. Celkovo sa teda veliteľstvá zredukujú z 20 na 11. Zníži sa aj počet Centier pre vzdušné bojové operácie (Combat Air Operation Centres – CAOC) z 10 na 6 (4 statické a 2 nasaditeľné).

Vo všeobecnosti sa transformácia NATO dá hodnotiť ako prechod od tradičnej obrany teritória členských štátov smerom k oveľa širšej geografickej pôsobnosti, vrátane realizácie misií mimo Európy. Na tento faktor poukazuje aj vytváranie NRF vzhľadom na geograficky neohraničenú pôsobnosť tejto sily, ako aj na charakter operácií, na ktoré je určená (predovšetkým realizácia expedičných operácií). Dôkazom procesu dramatického rozširovania geografickej pôsobnosti NATO na globálnu úroveň sú aj misie realizované v súčasnosti.

Okrem misií na Balkáne (predovšetkým SFOR a KFOR) ide najmä o misiu ISAF v Afganistane, ktorá dokazuje, že aliancia je schopná a ochotná pôsobiť aj ďaleko za hranicami svojich členských štátov. V prípade ISAF-u ide o prvú operáciu NATO mimo euroatlantického priestoru. Od začiatku operácie ISAF s mandátom OSN v januári 2002 sa operácia uskutočňovala pod velením členských štátov NATO. Ako prvé jej velilo Spojené kráľovstvo, nasledovalo Turecko, neskôr mal ISAF spoločné velenie Nemecka a Holandska. 95 percent vojakov operácií ISAF poskytovali členské štáty NATO. Od augusta 2003 prevzalo velenie nad operáciou priamo NATO a odvtedy je zodpovedné za jej koordináciu a plánovanie. Už len úvahy o prípadnej participácii v Iraku dokazujú obrovský pokrok, ktorý by pred niekoľkými rokmi nebol mysliteľný. Aj keď treba dodať, že v prípade Iraku ide vyslovene len o úvahy niektorých členov. Napríklad Nemecko sa jednoznačne postavilo proti angažovanosti NATO v Iraku.

NOVÍ ČLENOVIA

Jedno z najdôležitejších rozhodnutí Severoatlantickej aliancie, ktoré sa týkalo regiónu strednej a východnej Európy, bolo pozvanie na vstup siedmich stredo európskych a východoeurópskych štátov, t. j. Slovenska, Slovinska, Litvy, Lotyšska, Estónska, Rumunska a Bulharska. Spolu s predchádzajúcim rozšírením v roku 1999 o Poľsko, Maďarsko a Českú republiku majú tieto rozšírenia významný vplyv na ďalšie smerovanie a priority NATO. Pri analýze tohto vplyvu nemožno od seba striktne oddeliť problematiku budúcej podoby NATO a ďalšieho smerovania Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP). Pohľady stredo európskych a východoeurópskych štátov na problematiku bezpečnosti a obrany transatlantického priestoru, Európy, ale predovšetkým vlast-

nej bezpečnosti, sú silno ovplyvnené históriou a historickými skúsenosťami 20. storočia. Tieto štáty majú veľmi špecifické historické tradície a skúsenosti. Z nich pramenia aj vízie a koncepcie medzinárodných vzťahov a bezpečnosti, a teda aj ich pohľad na budúcnosť Severoatlantickej aliancie a EBOP.

V dôsledku obmedzenej suverenity štátov počas sovietskej okupácie regiónu od konca druhej svetovej vojny sú stredo európania citlivejší na nedemokratické režimy, a teda sú vo väčšej miere ochotní podporovať prípadné použitie vojenských prostriedkov proti takýmto režimom. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že pred vojnou a počas vojny proti Iraku v roku 2003 patrili stredo európske a východoeurópske štáty medzi najsilnejších podporovateľov Spojených štátov a ich spojencov. Poľsko dokonca participovalo aj na priamych vojenských operáciách. Okrem Poľska majú v Iraku svoje sily dodnes Slovensko, Česká republika, Maďarsko, ako aj Bulharsko, Rumunsko. Postup týchto krajín bol podobný aj počas operácie v Afganistane.

Medzi historické faktory, ktoré ovplyvňujú súčasné zahraničnopolitické zmýšľanie krajín nášho regiónu, možno zaradiť aj tzv. „mníchovský syndróm“. Ten je podľa niektorých odborníkov dôležitým prvkom skepticizmu k autonómnemu európskemu bezpečnostnému systému, predovšetkým v prípade Českej republiky a Slovenska. Ekvivalentom „Mníchova“ v prípade Poľska sú udalosti zo septembra 1939, keď pri napadnutí Poľska vtedy existujúce systémy európskej bezpečnosti, resp. spoločenstva s Francúzskom a Spojeným kráľovstvom, nedokázali efektívne garantovať bezpečnosť Poľska.

Jedna z najdôležitejších otázok, na ktoré museli politické elity nájsť odpoveď po získaní suverenity v oblasti zahraničných a bezpečnostných politík po roku 1989, bola identifikácia základných potrieb bezpečnosti. V tomto období sa totiž región nachádzal v stave bezpečnostného vákuu, štáty nedisponovali medzinárodnými garanciami svojej bezpečnosti a existovalo veľa nezodpovedaných otázok predovšetkým o budúcnosti postsovietskeho priestoru, ale aj globálneho bezpečnostného prostredia všeobecne. Najmä postsovietsky faktor, spolu s prirodzenou obavou o smerovanie ruskej zahraničnej politiky po skúsenostiach niekoľkých desaťročí so sovietskou nadvládou, viedli vtedajšie politické elity k tomu, aby prostredníctvom medzinárodných organizácií hľadali také garancie svojej bezpečnosti, ktoré by boli schopné čeliť aj potenciálnym problémom prichádzajúcim z Východu.

Severoatlantická aliancia bola v tom čase jedinou organizáciou schopnou efektívne garantovať bezpečnosť členských štátov a jej členovia boli nositeľmi istých civilizizačných hodnôt. Jednoznačnú priori-

tou stredoeurópských štátov vo sfére zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa stalo čo najrýchlejšie získanie členstva v NATO. Stredoeurópske štáty podporujú zachovanie exkluzivity organizácie v euro-atlantickom bezpečnostnom systéme. Dôležitým príspevkom stredoeurópských štátov do formovania európskej obrany budúcnosti bude teda silný dôraz na transatlantické vzťahy. Možno vyhlásiť, že každý nový členský štát EÚ a NATO považuje Severoatlantickú alianciu za nevyhnutný a najdôležitejší element bezpečnosti euroatlantického priestoru, ako aj bezpečnosti samotných stredoeurópských štátov.

Na túto skutočnosť poukazujú aj vyhlásenia predstaviteľov týchto štátov počas irackej krízy. Je známe napríklad vyhlásenie tzv. Vilniuskej desiatky, ktorá združuje 7 nových členských štátov NATO, ako aj Albánsko, Macedónsko a Chorvátsko. Počas pražského summitu aliancie v novembri 2002 sa v tomto vyhlásení jednoznačne postavili za silné transatlantické vzťahy. Poľsko, Česká republika a Maďarsko boli aj medzi signatármi tzv. Listu ôsmich z konca januára 2003. Jeden z jeho najdôležitejších cieľov bolo opätovné posilnenie transatlantických vzťahov a Slovensko sa k tejto iniciatíve takmer okamžite pripojilo.

Medzi špecifiká treba zaradiť aj geografickú a geopolitickú polohu stredoeurópských štátov. Stredoeurópania sú síce po rozšíreniach „in“, ale v budúcnosti nechcú zostať na geografickej periférii – aj keď, samozrejme, oveľa lepšie je byť na periférii, keď sme „in“, ako byť na periférii z druhej strany, čo sme počas svojej histórie už zažili. Z toho vyplýva, že stredoeurópania budú vždy medzi najsilnejšími podporovateľmi a iniciátormi ďalšieho rozšírenia NATO a EÚ smerom na východ a juhovýchod.

Z geografických, geopolitických a historických faktorov vyplýva skutočnosť, že vstup stredoeurópských štátov posilní východnú a juhovýchodnú dimenziu transatlantickej a európskej obrany. Ide predovšetkým o špecifické regióny z hľadiska bezpečnosti strednej Európy a priľahlých oblastí, ako Balkán a východná Európa, konkrétne Ukrajina, Rusko, Bielorusko, Moldavsko, ale aj Turecko.

Záujem o tieto oblasti posilnia aj stredoeurópske skúsenosti a tradície, čo sa týka kontaktov s entitami v týchto regiónoch. V súčasnosti sú viazané pomerne významné energie nášho regiónu na stabilizáciu situácie napríklad v Kosove, Bosne a Hercegovine, Macedónsku, ako aj na Ukrajinu alebo v Bielorusku. Samozrejme, okrem účasti našich vojakov v stabilizačných mierových misiách v tejto súvislosti treba pripomenúť aj ďalšie aspekty, napríklad významnú hospodársku pomoc prostredníctvom štátnych inštitúcií, ako aj participáciu našich mimovládnych organizácií na

budovaní a posilňovaní demokratických hodnôt.

NOVÉ PARTNERSTVÁ

Do tejto kategórie patria predovšetkým vzťahy medzi NATO a Ruskom, medzi NATO a Ukrajinou a vzťahy medzi severnou Amerikou a európskymi štátmi. Napriek významnému pokroku, ktorý nastal vo vzťahoch medzi Ruskom a NATO od pražského summitu (najintenzívnejšia kooperácia predovšetkým v boji proti terorizmu), možno vyhlásiť, že strategická dôležitosť týchto vzťahov klesla, a to napriek ich jednoznačným výhodám pre stabilitu transatlantického regiónu.

V súčasnosti totiž, predovšetkým pod tlakom reálií globálneho a regionálneho bezpečnostného prostredia, sa za najdôležitejšie „vzťahy“ NATO považujú tie, ktoré sú spojené s prioritnými regiónmi z hľadiska bezpečnosti členských štátov. Keďže v tejto súvislosti ide predovšetkým o oblasť Stredozemného mora a „širšieho Blízkeho východu“, najdôležitejšími „partnerstvami“ NATO v súčasnosti sú napríklad partnerstvo a kooperácia so štátmi Stredozemného mora, pričom aj najväčšie úsilie aliancie sa v budúcnosti bude sústreďovať do budovania tohto partnerstva. Dôležitosť spomínaných regiónov demonštruje aj agenda istanbulskeho summitu (28. – 29. jún 2004): misia NATO v Afganistane (jej posilnenie a ďalšie perspektívy); prehlbovanie a rozširovanie partnerstva so štátmi Stredozemného mora; ukončenie misie SFOR v Bosne a Hercegovine; ďalšia transformácia ozbrojených síl (budovanie NRF, nové spôsobilosti námorného a leteckého transportu, protiteroristický boj).

V tejto súvislosti treba ešte poukázať na jeden faktor: napriek relatívne nižšiemu záujmu, a predovšetkým váhe vzťahov s Ruskom a Ukrajinou, práve členstvo stredoeurópských štátov bude vždy garantovať určitú mieru záujmu o vzťahy NATO – Rusko a predovšetkým NATO – Ukrajina. Situácia Ukrajiny je totiž v strednej Európe jednoznačne považovaná za strategickú prioritu, keďže bez stabilnej a nezávislej Ukrajiny nie je možná ani stabilita a bezpečnosť stredoeurópskeho regiónu.

Pokiaľ ide o euro-atlantické vzťahy, napriek jednoznačnému potenciálu pre rozvoj bol rok 2003 mimoriadne ťažký. Vzhľadom na to, že ide o mimoriadne rozsiahly komplex problémov, rozsah tejto analýzy neumožní hlbšiu demonštráciu problematiky. No hoci je rok 2003 pre transatlantické vzťahy všeobecne hodnotený ako *annus horribilis*, možno identifikovať aj zásadné pozitíva. Napríklad dohodu *Berlín plus*, ktorá umožní realizáciu operácií EÚ s použitím kapacít a spôsobilosti NATO. Ďalej ide o pokrok, ktorý nastal v rozvoji EBOF, pričom pokrok bol

v značnej miere iniciovaný práve krízou v transatlantických vzťahoch.

Ďalším míľnikom v rozvoji a transformácii NATO, porovnateľný so summitom v Prahe, bude istanbulsý summit. Už v stručnosti prezentovaná agenda naznačuje, že charakter a pôsobnosť aliancie sa ďalej transformuje smerom ku globálnym (Afganistan) a komplexnejším problémom a misiám (boj proti terorizmu, expedičné zahraničné operácie, v špeciálnych prípadoch aj niektoré aspekty postkonfliktnej rekonštrukcie a budovania štátov). Úspech v týchto procesoch predovšetkým z hľadiska zachovania budúcej relevantnosti a váhy NATO bude kľúčový nielen pre Spojené štáty, ale aj pre európskych členov.

(Autor je riaditeľom
Inštitútu bezpečnostných
a obranných štúdií, MO SR)

SUMMARY

Author, who is the director of Institute for security and defense studies at the Ministry of Defence in SR, analyses the most important decisions taken by NATO officials at the summit in Prague, in November 2002. He also discusses the future of the Alliance as the effective military pact, with global scope of operation and focused on enforcement and maintenance of security and stability in crisis areas. Ondrejcsák argues, that it is of great importance for the Alliance, that Central and Eastern European countries became its members. This should not be viewed only in terms of geography and geopolitics, but also with respect to the deep commitment of these countries to protect transatlantic links between USA and its European Allies. Due to their historical experience, these countries are very sensitive to advancement of the goals of NATO.

REFERENCIE

- ASMUS, Roland: Dvere do NATO, Kaligram, Bratislava 2002
GRANT, Charles: Security Challenges in Transatlantic Relations, in: International Politik / Transatlantic Edition, Summer Issue 2003
ONDREJCSÁK, Robert: Security Strategies and visions of the USA, UK, France and Germany, In: Slovak Foreign Policy Affairs, Spring 2003, p.106 – 122
VAN HAM, Peter. – KUGLER, Richard.: Western Unity and the Transatlantic Security Challenges, Marschall Centre Paper No.4, June 2002
Summit NATO – Praha 2002,
<http://www.natosummit.cz/en/NATO>,
<http://www.nato.int>

Matúš Korba

FORMOVANIE EURÓPSKEJ BEZPEČNOSTNEJ A OBRANNEJ POLITIKY 2003 - 2004

Európska únia pristúpila k vytváraniu Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP) v roku 1999 a jej základy sa podarilo etablovať do konca roka 2001. Druhú fázu vývoja EBOP otvoril laekenský summit EÚ v decembri 2001 deklaráciou o čiastočnej použiteľnosti štruktúr a mechanizmov EBOP na menej náročné operácie krízového manažmentu.

Túto fázu formálne ukončilo stretnutie ministrov obrany členských krajín EÚ, ktoré sa konalo 19. 5. 2003 v Bruseli.

Pri príležitosti Konferencie o vojenských spôsobilostiach predstavitelia únie deklarovali, že EÚ už disponuje dostatočnými operačnými kapacitami na realizáciu všetkých typov peterburských operácií.

Vyhlasenie ministrov obrany však bolo doplnené konštatovaním, že plná použiteľnosť štruktúr a mechanizmov EBOP je limitovaná známymi nedostatkami v oblasti vojenských spôsobilostí.

Začiatok prvých dvoch operácií peterburského typu v Bosne a Hercegovine a v Macedónsku predstavoval vyvrcholenie úsilia, ktoré členské krajiny EÚ v oblasti formovania EBOP vyvíjali od roku 1999. Aj keď sa vo vzťahoch európskych krajín začali v období od januára do marca 2003 čoraz väčšmi prejavovať následky irackej krízy, nenarušilo to napredovanie v oblasti EBOP. Impulzy, ktoré priniesol vývoj v predošlých troch rokoch, poskytl EBOP dostatočný hybný moment, aby v inštitucionálnej a operatívnej rovine nedošlo k prerušeniu prebiehajúcich procesov. Neplatilo to však už v rovine politickej, kde sa roztržka medzi členskými krajinami EÚ spôsobená irackou krízou prejavila veľmi zreteľne.

Väčšina členov EÚ zaujala podobnú pozíciu ako Veľká Británia, Taliansko a Španielsko, ktoré podporili vojenský zásah proti režimu S. Husajna. Menšia časť členských krajín sa stotožnila s pozíciou Francúzska a Nemecka, ktoré so spojeneckou operáciou v Iraku nesúhlasili. Viedlo to k zablokovaniu akéhokoľvek spoločného postupu v rámci EÚ a Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika (SZBP) sa opäť ukázala ako nefunkčná. Táto situácia sa odrazila aj v diskusií o budúcnosti EBOP, keď sa 29. 4. 2003 v Bruseli stretli najvyšší predstavitelia Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska, aby rokovali o aktuálnych otázkach európskej bezpečnosti a obrany. V záverečnej deklarácii tohto minisummitu navrhli vytvorenie takzvanej Európskej bezpečnostnej a obrannej únie a zakotvenie princípu kolektívnej obrany do Ústavnej zmluvy EÚ. Ďalej sa uzniesli na vytvorení autonómneho vojenského centra pre plánovanie a vedenie tým operáciám EÚ, ktoré nebudú využívať kapacity a prostriedky NATO v rámci formátu *Berlín plus*.

TRETIA FÁZA FORMOVANIA EBOP

Rozštiepenie EÚ v otázke postoja k irackej kríze sa neprejavilo ako zásadná prekážka v pokračovaní spolupráce členských krajín v iných otázkach týkajúcich sa SZBP a EBOP. Dôkazom toho bola prvá samostatná vojenská operácia peterburského typu v Demokratickej republike Kongo, ktorá sa začala dňa 12. 6. 2003 pod názvom Artemis. Ďalšie dôležité iniciatívy v rámci EBOP prinieslo stretnutie Európskej rady na summite v Solúne (jún 2003), kde bolo oficiálne deklarované naplnenie *Helmského hlavného cieľa* z roku 1999. Zároveň bola predložená prvá verzia *Bezpečnostnej stratégie EÚ*, ktorú vypracoval vysoký predstavi-

teľ EÚ pre Spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku J. Solana. Išlo o návrh prvého koncepčného dokumentu, ktorý identifikoval bezpečnostné hrozby voči EÚ, určoval spôsoby, ako im čeliť, a formuloval základné zásady pôsobenia EÚ ako bezpečnostného aktéra.

Veľmi dôležitým výsledkom summitu v Solúne bolo rozhodnutie o vytvorení nového medzivládneho orgánu EÚ (do konca roku 2004), ktorý by zodpovedal za rozvoj vojenských spôsobilostí a za akvizíciu politiku ozbrojených síl členských štátov únie. Európska agentúra pre vyzbrojovanie a strategický výskum by mala byť poverená vyhodnocovaním a koordináciou záväzkov jednotlivých krajín v rámci EBOP. V neposlednom rade by mala systematicky prispievať k posilňovaniu výrobnéj a technologickej základne európskeho obranného priemyslu. Ďalším dôležitým záverom summitu bolo schválenie *Akčného plánu EÚ na boj proti šíreniu zbraní hromadného ničenia*.

V priebehu leta 2003 pokračovala vo vnútri EÚ intenzívna debata o otázkach EBOP, ktorá reflektovala najmä návrhy z aprílového minisummitu Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska. Na podnet talianskeho predsedníctva EÚ sa dňa 29. 8. 2003 uskutočnila v Ríme konferencia k problematike EBOP. Zúčastnili sa na nej odborníci z rezortov zahraničia a obrany pätnástich členských a desiatich prístupujúcich krajín EÚ. Hlavným predmetom debaty bol britský pracovný dokument *Food for Thought*, ktorý kritizoval pôvodnú iniciatívu štyroch krajín z 29. 4. 2003. Existujúce názorové rozdiely neodstránilo ani neformálne stretnutie ministrov zahraničných vecí členských krajín EÚ v Rive del Garda v Taliansku, ktoré sa uskutočnilo 5. 9. 2003.

Riešenie patovej situácie v rámci debaty o pôsobení EÚ ako bezpečnostného aktéra prinieslo až stretnutie najvyšších predstaviteľov Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie, ktoré sa uskutočnilo 20. 9. 2003 v Berlíne. Veľká Británia zmenila doterajší postoj a súhlasila s vytvorením spoločných plánovacích kapacít a veliteľských štruktúr EÚ, ktoré by boli schopné realizovať operácie krízového manažmentu autonómne a bez pomoci NATO. Tri vojensky najsilnejšie štáty EÚ sa zhodli, že pri dosiahnutí tohto cieľa chcú spolupracovať s ďalšími 22 súčasnými a budúcimi členskými štátmi, ale v prípade potreby budú postupovať len v „štruktúrovanej spolupráci“ s niektorými vybranými krajinami. Na druhej strane sa Francúzsko a Nemecko zaviazali, že posilňovanie EBOP a vytvorenie autonómneho vojenského centra EÚ neoslabí súčasnú kľú-

čovú rolu NATO v rámci európskej bezpečnostnej architektúry.

Britsko-francúzsko-nemecké vrcholné stretnutie poslúžilo ako impulz na ďalšiu diskusiu o smerovaní EBOP. Politický kompromis troch európskych mocností vytvoril podmienky na ďalší postup v rámci celej EÚ. Došlo k nemu na stretnutí ministrov obrany 25 členských a prístupujúcich krajín únie v dňoch 3. – 4. 10. 2003 v Ríme. Zúčastnené krajiny sa zaviazali do roku 2010 zásadným spôsobom zvýšiť interoperabilitu svojich ozbrojených síl. Tento cieľ by mali dosiahnuť prostredníctvom schválenia Bezpečnostnej stratégie EÚ a spoločnej vojenskej doktríny, vzájomnou koordináciou vynakladania finančných prostriedkov na obranu, spoluprácou pri modernizácii ozbrojených síl a pri akvizícii nových zbraňových systémov.

Popri vyriešených otázkach existoval ešte celý rad ďalších otázok v oblasti EBOP, ktoré ostávali otvorené – problematika štruktúrovanej spolupráce, paragraf Ústavnej zmluvy EÚ o kolektívnej obrane, respektíve bezpečnostnej solidarite, riadiace a veliteľské štruktúry operácií krízového manažmentu EÚ. Zasadnutie Európskej rady za účasti najvyšších predstaviteľov desiatich budúcich členov v Bruseli v dňoch 16. – 17. 10. 2003 neprinieslo definitívnu odpoveď na aktuálne otázky. Tieto problémy, rovnako ako ďalšie otázky súvisiace s úlohou EÚ ako bezpečnostného aktéra, získavali na význame paralelne s približujúcim sa termínom decembrového summitu EÚ v Bruseli. V súvislosti s Medzivládnu konferenciou (IGC) a Ústavnou zmluvou EÚ problematika EBOP predstavovala veľmi dôležitú časť politických a odborných rokovaní.

K dôležitému posunu došlo pri príležitosti stretnutia ministrov zahraničných vecí členských a prístupujúcich krajín EÚ v Neapole (28. – 29. 11. 2003). Francúzsko, Nemecko a Veľká Británia sa tu zhodli na dvoch dovtedy otvorených otázkach. Išlo o vytvorenie plánovacej bunky na operácie pod hlavičkou EÚ a o vypustenie článku o kolektívnej obrane z textu návrhu Ústavnej zmluvy. Ďalšie články mali byť upravené tak, aby umožňovali realizáciu tzv. štruktúrovanej spolupráce v rámci EBOP. Táto spolupráca by sa mala realizovať iba v rámci vybranej skupiny tých členských krajín EÚ, ktoré vyhovujú zadaným kritériám v oblasti vojenských spôsobilostí. Hlavným kritériom má byť schopnosť danej krajiny disponovať do roku 2007 vojenskými jednotkami pripravenými na rýchle nasadenie v operáciách peterburského typu v horizonte

5 až 30 dní a ich operačná udržateľnosť v dĺžke 4 mesiacov.

Vyvrcholením prebiehajúcej politickej diskusie o smerovaní a charaktere EBOP bolo stretnutie Európskej rady za účasti najvyšších predstaviteľov desiatich budúcich členov EÚ v Bruseli (11. – 12. 12. 2003). Aj keď hlavná časť rokovaní sa skončila neúspechom a nedošlo k schváleniu Ústavnej zmluvy EÚ, v oblasti EBOP sa dosiahol významný posun. V súvislosti s plánovaním a velením operácií pod hlavičkou EÚ sa zúčastnení dohodli, že v prvom rade budú využívané kapacity NATO v rámci dohôd *Berlín plus*, potom individuálne kapacity jednotlivých štátov a až ako posledná možnosť bude vytváranie samostatných operačných veliteľstiev EÚ.

Došlo aj k dohode o vytvorení stáleho styčného oddelenia NATO vo vojenskom štábe EÚ v Bruseli a rovnakého oddelenia EÚ na veliteľstve NATO (SHAPE) v Monse. Pri tejto príležitosti najvyšší predstavitelia členských a vstupujúcich krajín EÚ schválili aj dohody dosiahnuté počas predchádzajúcich stretnutí na nižšej úrovni. V neposlednom rade bola na decembrovom bruselskom summite schválená *Bezpečnostná stratégia EÚ*, ktorá predstavuje historicky prvý všeobecný koncepčný bezpečnostný dokument Európskej únie.

V decembri 2003 naštartovala aj nová operácia peterburského typu, keď vojenskú misiu Concordia vystriedala policajná misia Proxima. Pod velením hlavného komisára Barta D'Hooge začalo od 15. 12. 2003 pôsobiť v Macedónsku 200 príslušníkov európskych policajných zborov. Najvyšší predstavitelia členských a pristupujúcich krajín EÚ na decembrovom summite v Bruseli navyše vyjadrili pripravenosť prevziať od NATO zodpovednosť za misiu SFOR v Bosne a Hercegovine a pokračovať v jej realizácii pod záštitou EÚ v rámci formátu *Berlín plus*. Tento návrh predstavoval jedno z praktických naplnení *Deklarácie o transatlantických vzťahoch*, prijatej Európskou radou dňa 12. 12. 2003 v Bruseli. V tomto dokumente EÚ potvrdila nenahraditeľnosť a dôležitosť spojeneckých väzieb medzi USA a európskymi krajinami pre zachovanie bezpečnosti v Európe a udržanie stability vo svete.

VÝVOJ EBOP V ROKU 2004

Politické kompromisy, ktoré v otázkach EBOP dosiahli Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko a ku ktorým sa na sklonku roku 2003 pripojili ďalšie členské krajiny EÚ, otvorili priestor na posilnenie úlohy EÚ ako bezpečnostného aktéra. Prvé mesiace roka 2004 boli charakteristické implementáciou prijatých rozhodnutí vo viacerých oblastiach. Vznikol realizačný tím poverený budovaním Agentúry EÚ pre rozvoj vojenských spôsobilostí, obranný výskum, akvizíciu a obranný priemysel a na jeho čelo bolo dňa 28. 1. 2004 menovaný britský expert Nick Witney. Paralelne s tým bol vypracovaný návrh spôsobu zavádzania *Bezpečnostnej stratégie EÚ* do praxe. Opäť išlo o iniciatívu dvoch vojensky najvýznamnejších členov EÚ, ktorá vychádzala z britsko-francúzskych summitov uskutočnených už v priebehu predošlého roka (február 2003 Le Touquet, november 2003 Londýn).

Základom tejto iniciatívy bol návrh na vytvorenie niekoľkých tzv. spoločných zmiešaných bojových skupín, každej vo veľkosti sa-

mostatného posilneného práporu (1 500 vojakov), ktoré by predstavovali jadro jednotiek rýchlej reakcie určených na operácie krízového manažmentu EÚ. Vo februári 2004 sa k tejto iniciatíve pridalo Nemecko a dňa 10. 2. 2004 ju spoločne predložili na posúdenie Politickému a bezpečnostnému výboru EÚ. Britsko-francúzsko-nemecký návrh predpokladá v horizonte roku 2007 vytvorenie šiestich až desiatich bojových skupín, ktoré budú schopné rýchleho nasadenia do 15 dní a udržania v priestore operácie v dĺžke jedného mesiaca. Tieto vojenské jednotky musia mať pripravené dostatočne početné zálohy, aby ich bolo možné v prípade rotácie personálu udržiavať akcieschopné po dobu štyroch mesiacov. Zároveň musia disponovať zodpovedajúcou modernou výzbrojou, vybavením a logistikou, ako aj adekvátnymi prostriedkami strategického leteckého a námorného transportu. Bojové skupiny musia absolvovať náročný výcvik, aby boli pripravené operovať aj v extrémnych klimatických podmienkach, v náročnom horskom, púštnom či pralesnom prostredí, rovnako ako v husto zaľudnených oblastiach mestských aglomerácií.

Členské krajiny EÚ mali príležitosť prediskutovať túto koncepciu na neformálnom stretnutí ministrov obrany v dňoch 5. – 6. 4. 2004 v Bruseli, kde vyjadrili svoju podporu návrhu na vytvorenie bojových skupín a prediskutovali aj ďalšie spôsoby, ako prepojiť *Bezpečnostnú stratégiu EÚ* s obranným plánovaním a konkrétnymi záväzkami na zlepšenie vojenských spôsobilostí jednotlivých členov EÚ. Medzi priority zaradili kompatibilitu a interoperabilitu vojenských jednotiek európskych štátov a schopnosť ich rýchleho nasadenia a dlhodobej udržateľnosti v krízových a konfliktných oblastiach. Na záver tohto stretnutia taliansky generál Rolando Mosca Moschini oficiálne prevzal funkciu predsedu Vojenského výboru EÚ po fínskom generáli Gustavovi Hagglundovi, ktorý ju zastával ako prvý od roku 2001.

Dôležitým míľnikom vo vývoji EBOP bolo zasadnutie Rady EÚ pre všeobecné záležitosti a vonkajšie vzťahy, ktoré sa uskutočnilo na úrovni ministrov zahraničných vecí a obrany v dňoch 17. – 18. 5. 2004 v Bruseli. V nadväznosti na naplnenie *Helsinského hlavného cieľa* z roku 1999 (deklarované v júni 2003 v Solune) bol schválený návrh na prijatie nového dokumentu o vojenských spôsobilostiach EÚ pre potreby Petersburských operácií rozšírených o ďalšie typy nasadenia (s výnimkou teritoriálnej kolektívnej obrany). Tento dokument má názov *Hlavný cieľ 2010* a popri koncepcii bojových skupín formuluje celý rad ďalších záväzkov na zlepšenie vojenských aj civilných nástrojov krízového manažmentu. V rámci *Mechanizmu rozvoja vojenských spôsobilostí EÚ (CDM)* sa na tomto stretnutí prediskutoval tzv. *Single Progress Report*, ktorý zachytáva a hodnotí proces implementácie *Európskeho akčného plánu vojenských spôsobilostí (ECAP)*. Zároveň bol aktualizovaný *Katalóg vojenských síl 2004* aj s dodatkom a vznikol *Katalóg projektov a iniciatív* v oblasti rozvoja vojenských spôsobilostí.

V horizonte roka 2010 by členské krajiny EÚ mali byť plne pripravené realizovať humanitárne a záchranné misie, policajné a vojenské operácie na udržanie mieru, odzbrojovacie misie, bojové operácie na presadenie mieru, ako aj operácie zamerané na boj proti me-

dzinárskemu terorizmu a proti šíreniu zbraní hromadného ničenia. V tejto súvislosti sa očakáva, že všetky závery prijaté ministrami zahraničných vecí a obrany členských krajín EÚ budú potvrdené na stretnutí Európskej rady na summite v Bruseli v júni 2004. Formálne schválenie dokumentu *Hlavný cieľ 2010* (vrátane rozšírenej definície peterburských operácií a koncepcie bojových skupín) a oficiálne prijatie *Single Progress Report* budú predstavovať veľmi dôležitý impulz pre ďalší rozvoj EBOP a posilnia pozíciu EÚ ako bezpečnostného aktéra pripraveného postupne realizovať aj náročnejšie operácie krízového manažmentu.

Naplnenie tejto ambície si však od členských krajín EÚ bude vyžadovať zásadnú transformáciu v oblasti obrannej politiky a komplexnejšiu reformu ozbrojených síl. S výnimkou Veľkej Británie a Francúzska vojenské spôsobilosti ostatných členov EÚ výrazne zostávajú za požiadavkami, ktoré na nich kladie súčasná situácia vo svete a aktuálne bezpečnostné hrozby. Aj keď EÚ v roku 2003 v Solune oficiálne deklarovala pripravenosť nasadiť 60000 vojakov v horizonte 60 dní a schopnosť udržať ich v mieste operácie po dobu jedného roka (*Helsinský hlavný cieľ*), realita nie je ani zďaleka taká jednoznačná. Rozsiahlu operáciu krízového manažmentu by v súčasnosti EÚ bola schopná uskutočniť len s pomocou NATO a s využitím vyčlenených prostriedkov amerického pôvodu, pričom by nemohlo ísť o operáciu bojového charakteru, ale len o menej náročnú misiu. Predstavitelia členských štátov EÚ si tieto skutočnosti uvedomujú, o čom svedčí aj realistickejší charakter nového dokumentu *Hlavný cieľ 2010*, ktorý predpokladá vytvorenie prvých troch bojových skupín (4 500 vojakov) v roku 2005 a ďalších troch až siedmich skupín (4 500 – 10 500 vojakov) do roku 2007. Týchto 9 000 až 15 000 vojakov bude predstavovať jadro jednotiek rýchleho nasadenia, ktoré EÚ bude môcť využiť v celom spektre operácií krízového manažmentu.

Úspešné naplnenie týchto zámerov bude však v prvom rade vyžadovať politickú vôľu realizovať náročné reformy a odvahu zmeniť tradičné bezpečnostné myslenie. Základným predpokladom ďalšieho rozvoja európskych vojenských spôsobilostí je prekonať individuálne stereotypy v oblasti obrannej politiky a prehliť vzájomnú bezpečnostnú závislosť európskych krajín. V záujme toho bude potrebné zintenzívniť vojenskú spoluprácu do takej miery, aby umožnila vytváranie viacnásobných stálych jednotiek, zlučovanie existujúcich vojenských kapacít na ich efektívnejšie využitie, ako aj na realizáciu spoločných modernizačných a akvizíčných projektov. Rozhodujúcu rolu pri koordinácii týchto aktivít by mala zohrávať Agentúra EÚ pre rozvoj vojenských spôsobilostí, obranný výskum, akvizíciu a obranný priemysel, ktorá svoju činnosť začne do konca roka 2004. Bez kvalitatívneho posunu v spoločnej vojenskej spolupráci európske krajiny nemajú šancu odstrániť v súčasnosti existujúci nepriaznivý pomer medzi svojimi obrannými výdavkami a bojovou účinnosťou svojich ozbrojených síl. Zatiaľ čo členské krajiny EÚ vydávajú ročne na obranu dvakrát menej financií ako USA (170 mld. eur: 400 mld. USD), bojová účinnosť ich ozbrojených síl je v porovnaní s ozbrojenými silami USA približne deväť- až jedenásťkrát nižšia.

IMPLIKÁCIE PRE SLOVENSKÚ REPUBLIKU

V rokoch 2003 a 2004 sa potvrdil trend zreteľný už od roku 1999, že formovanie EBOP závisí predovšetkým od politickej vôle troch najvýznamnejších členských krajín EÚ. Vývoj v tejto sfére prebieha len v tých oblastiach, na ktorých sa zhodnú Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko. Ostatné členské krajiny sa môžu pripojiť k ich iniciatívam, ale nemajú prerozdelenie a vplyv, aby zásadným spôsobom presadzovali vlastné koncepcie. Existujúce „integračné jadro“ vo sfére bezpečnosti a obrany je dostatočne silné, aby dokázalo realizovať všetky svoje zámery.

Spolupráca týchto troch krajín v rámci EBOP demonštrovala ich principiálny záujem na posilnení európskych vojenských spôsobilostí, pričom otázku využitia nástrojov krízového manažmentu ponechali na konkrétnu situáciu. Týmto spôsobom sa podarilo preklenúť rozštiepenie EÚ, ktoré v oblasti Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP) priniesla iracká kríza. Vďaka iniciatíve britského premiéra Anthony Blaira sa na summite najvyšších predstaviteľov Veľkej Británie, Francúzska a Nemecka (Berlín 20. 9. 2003) prijal kompromis v otázkach EBOP. Tento krok však predstavoval len taktický ústupok, nie zásadnú zmenu britskej strategicko-orientácie. Ak by Veľká Británia ostala mimo „integračného jadra EBOP“, mala by obmedzené možnosti na ovplyvnenie jeho činnosti a presadzovanie transatlantických záujmov. Týmto spôsobom de facto zabránila vzniku konkurenta pre NATO – vzniku tzv. Európskej bezpečnostnej a obrannej únie, ako to pôvodne navrhovala iniciatíva Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska z apríla 2003.

Neznamená to však, že základný rozpor medzi tzv. „euroautonomistickou“ a tzv. „euroatlantistickou“ koncepciou EBOP sa už vyriešil. Principiálne odlišné strategické myslenie v prípade Francúzska a Veľkej Británie, ako aj hľadanie bezpečnostnej a obrannej identity v prípade Nemecka spôsobujú, že EBOP sa bude naďalej rozvíjať len vo vymedzenom rámci na základe spoločných záujmov a politických kompromisov. Popri týchto konštantách však do vývoja EBOP vstupuje aj jeden nový faktor – rozšírenie EÚ. Dňa 1. 5. 2005 sa členmi EÚ stalo desať krajín, z ktorých osem sa nachádza v strednej a východnej Európe. Noví členovia, vrátane Slovenskej republiky, stoja pred výzvou aktívne ovplyvňovať SZBP a plnohodnotne sa zapájať do formovania EBOP. Slovenská republika bude musieť urýchlene zaujať stanovisko k aktuálnym otázkam súvisiacim s EBOP a prijať praktické opatrenia týkajúce sa reformy ozbrojených síl, vojenskej spolupráce a ďalších oblastí. Členstvo v EÚ predstavuje jedinečnú príležitosť na efektívnejšie presadzovanie štátnych záujmov SR, ale zároveň so sebou prináša väčšiu zodpovednosť za dianie v Európe a vo svete.

Z hľadiska SR najdôležitejšou otázkou v rámci EBOP je charakter vzťahov medzi EÚ a NATO. Slovenská republika by mala mať jednoznačný záujem, aby Severoatlantická aliancia posilnila svoju vojenskú akčioschopnosť mimo vlastného teritória a aby si zachovala postavenie najdôležitejšieho piliera európskej bezpečnostnej architektúry. Len za tohto predpokladu ostane NATO pre USA re-

levantnou platformou na spoluprácu s európskymi spojencami. Zachovanie funkčnej transatlanticko-vojenskej väzby s USA ako s najvýznamnejším globálnym bezpečnostným aktérom má pre SR kľúčový bezpečnostný význam. Komplementarita medzi EÚ a NATO tak predstavuje výzvu nielen pre ďalší rozvoj EBOP, ale v strednodobej časovej perspektíve aj pre európsku bezpečnosť a globálnu stabilitu.

V júni 2004 sa uskutočnil najprv summit EÚ v Bruseli a následne summit NATO v Istanbuli. Jeden bod agendy budú mať spoločný – rozvíjanie ďalšej spolupráce oboch organizácií. Medzi prerokovanými otázkami bude aj prevzatie operácie NATO v Bosne a Hercegovine (SFOR) pod vedenie EÚ. Očakáva sa, že podľa vzoru Macedónska (Concordia) EÚ do konca roka 2004 začne vlastnú operáciu, ktorá bude podporovaná NATO v rámci formátu *Berlín plus*. Pôjde o misiu, ktorá pod mandátom EÚ na obdobie troch rokov integruje 7 000 vojakov, 500 policajtov a niekoľko desiatok civilných pracovníkov EÚ, ktorí v Bosne a Hercegovine pôsobia už v súčasnosti.

Vyvrchním politické a odbornej diskusie o spolupráci oboch organizácií má byť koncepčný dokument *Spoločná strategická vízia NATO a EÚ*, ktorého by sa malo prijať v Istanbuli v dňoch 28. – 29. 6. 2004. Z hľadiska SR pôjde o dokument prvoradého významu, pretože vytvorí rámec na zladovanie jej pôsobenia v oboch organizáciách. Najdôležitejšou otázkou bude rozdelenie úloh medzi NATO a EÚ pri prevencii a riešení bezpečnostných kríz a konfliktov mimo teritória ich členských štátov. V záujme SR by malo byť dosiahnuť taký kompromis, ktorý by NATO poveroval realizáciou náročnejších operácií krízového manažmentu (ako ISAF v Afganistane) a EÚ realizáciou menej náročných operácií (ako Concordia v Macedónsku a Artemis v Demokratickej republike Kongo). Na základe takéhoto rozdelenia úloh by NATO mohlo perspektívne prevziať misiu v Iraku a EÚ by okrem misie v Bosne a Hercegovine mohla postupom času začať s prácou misií v Moldavsku, Kosove a vo vybraných afrických krajinách (momentálne napríklad v Sudáne).

Realizácia budúcich operácií krízového manažmentu EÚ však bude závisieť od dvoch faktorov – politickej vôle a vojenských spôsobilostí členských krajín. Po júnovom summite EÚ v Bruseli sa v jeseni 2004 očakáva zvolanie špeciálnej konferencie, zameranej na implementáciu *Hlavného cieľa 2010* a prijatie konkrétnych záväzkov v tejto oblasti. Pri tejto príležitosti sa ukáže, do akej miery sú členovia EÚ, vrátane Slovenskej republiky, pripravení naplniť oficiálne deklarované ambície na posilnenie EBOP a na zvýraznenie roly EÚ ako bezpečnostného aktéra. Aj keď ozbrojené sily členských krajín EÚ trpia citeľnými nedostatkami v oblasti vojenských spôsobilostí, v poradi dôležitosti je táto oblasť až na druhom mieste. Prioritou naďalej ostáva politická vôľa členov EÚ hľadať jednotné postoje v medzinárodných otázkach a konsenzus pri realizácii SZBP.

Z tohto dôvodu najväčšou výzvou pre budúcnosť EBOP bude zladovanie postojov tzv. euroatlantistických a euroautonomistických krajín v ich názoroch na charakter a podobu európskej bezpečnostnej architektúry a na rolu jej inštitucionálnych prvkov. Najbližšia medzinárodná kríza ukáže, či vytvárajúci sa kompromis medzi dvoma skupinami európ-

ských štátov v širokom komplexe bezpečnostných problémov je udržateľný trvalo, alebo či sú ich záujmy a vízie natoľko odlišné, že znemožnia efektívne fungovanie ako NATO, tak aj Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ a Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky.

(Autor pôsobí v Ústave
mezinárodných vzťahov v Prahe
a je koordinátorom CSS v Bratislave)

SUMMARY

Matúš Korba, coordinator of the Centre for Security Studies, discusses the process of formation of European Security and Defense Policy. He focuses primarily on developments in the period 2003 – 2004. The author maintains that different positions of the EU members on the Iraq war paralysed the Common Foreign and Security Policy, but they didn't freeze the development of ESDP. EU conducted the first small military crisis management operation in Macedonia and Congo in 2003 and the European Security Strategy was also adopted. The main issues that the EU countries discussed in the framework of ESDP were: strengthening of military capabilities, structured co-operation, planning capacities and command and control structures for EU-led operations. According to new Headline Goal, by 2010, the EU members should be fully capable of carrying out full spectrum of the Petersberg tasks. This will however happen only if they will continue to work on the transformation of their armed forces. The most important challenge however is harmonization of „euroatlantic“ and „euroautonomous“ stances of different EU countries. For this reason the co-operation between NATO and EU will be the crucial for the future development of ESDP.

REFERENCIE

- GOURLAY, Catriona – KLEYMEYER, Joshua: *The Defence Deal in the IGC, European Security Review (December 2003)*, ISIS Brussels, p.1 – 4
- GRANT, Charles: *Revitalising of Co-operation in European Defence Issues, NATO Review (Winter 2003)*, Brussels 2003, p. 16 – 18
- HOWORTH, Jolyon: *Saint-Malo Plus Five – an Interim Assessment of ESDP, Groupement d'Etudes et de Recherches, Policy papers No.7, November 2003*
- LINDSTROM, Gustav – SCHMITT, Burkard (eds.): *One Year on – Lessons from Iraq, Chaillot Paper 68, Institute for Security Studies, March 2004*
- MAWDSLEY, Jocelyn – QUILLÉ, Gerrard: *A New Framework for ESDP and Equipping the EU Rapid Reaction Force, BICC Bonn a ISIS Brussels, 2004*
- QUILLÉ, Gerrard: *„Battle Groups“ to Strengthen EU Crisis Management?, European Security Review (April 2004)*, ISIS Brussels, p.1 – 2
- MISSIROLI, Antonio (ed.): *> From Copenhagen to Brussels – European Defence Core Documents (Volume IV), Chaillot Paper 67, Institute for Security Studies, December 2003*
- Capability Improvement Chart 2004, www.ue.eu.int
- Council Conclusions (17 May 2004), 9210/04 (Presse 149), www.ue.eu.int
- Headline Goal 2010, www.ue.eu.int
- Informal Meeting of Defence Ministers (5 – 6 April 2004), www.ue.eu.int/solana

Tomáš Valášek

AUTONÓMNA EURÓPSKA OBRANA V PRAXI

Rok 2003 je vo sfére bezpečnosti a najmä v transatlantických vzťahoch považovaný za *annus horribilis*.

Vojna v Iraku zasiala semienka hnevu na Blízkom východe a rozdelila tradičných spojencov na rozhnevané skupinky práve v čase, keď fanatický terorizmus zavítal v podobe atentátov v Madride aj do Európy.

V Bruseli sa však tento rok niesol skôr v znamení osláv. Európskej únii sa podarilo vykonať niekoľko dramatických krokov smerom k realizácii Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (EBOP). V priebehu dvanástich mesiacov, od januára do decembra 2003, EÚ inaugurovala nové jednotky rýchleho nasadenia, schválila novú bezpečnostnú stratégiu a úspešne zorganizovala prvé dve vojenské misie pod vlajkou únie – v Macedónsku a v Kongu.

Tieto dva zdanlivo protirečivé trendy sú, samozrejme, rubom a lícom jednej mince. Rozmach právomocí EÚ v oblasti bezpečnosti a obrany je čiastočne živý práve napätím, ktoré zavládlo medzi dvoma brehmi Atlantiku, ako aj nespokojnosťou časti Európy s bezpečnostnou politikou USA. Ale čo bude iniciatíva, ktorá vznikla na základe politického impulzu, znamenať pre bezpečnosť samotnej Európy? EBOP je svojimi tvorcami považovaná za krok k posilneniu kontinentu. Má sa tak stať harmonizáciou nákupu vojenskej techniky a vybudovaním kapacity na zorganizovanie misií v blízkosti Európy, o ktoré USA – a tým aj NATO – nemusia mať záujem. Nie je však vylúčené, že za určitých okolností EBOP neposilní bezpečnosť Európy, ale naopak – oslabí.

Autonómne zmýšľajúca a konajúca EÚ by časom mohla vyvinúť vojenské jednotky, ktoré nebudú kompatibilné s jednotkami Spojených štátov. Co je horšie, rysuje sa možnosť vytvorenia európskej stratégie a bezpečnostnej vízie nezlučiteľnej s *modus operandi* bezpečnostného aparátu USA. Rozhodujúcim motivačným faktorom pre európske štáty nie je potreba zvýšiť vojenské spôsobilosti či zakročiť proti určitým hrozbám. Ide skôr o snahu prehĺbiť integráciu EÚ o novú dimenziu či ponúknuť alternatívu k politike USA. Dôsledky formovania EBOP na vojenské spôsobilosti EÚ sa začínajú prejavovať až teraz. I keď Severoatlantická aliancia je aj naďalej hlavnou platformou pre bezpečnostnú spoluprácu štátov Európy a severnej Ameriky, oprávnené sa možno domnievať, že sa tak deje skôr zo zotrvačnosti ako z presvedčenia.

Európa stále potrebuje vojenskú mašineriu, ktorú Severoatlantická aliancia vybudovala počas studenej vojny. Táto potreba však postupne stráca na naliehavosti – EÚ buduje infraštruktúru, ktorá je jasne zameraná na získanie autonómie. Nová štúdia z dielne nadácie Bertelsmann, Európska obranná stratégia,¹ ponúka náhľad na možnú európsku bezpečnostnú architektúru bez dominantnej úlohy NATO. Namiesto transatlantického veliteľstva (SHAPE, Supreme Headquarters, Allied Powers Europe) by spoločné misie riadilo veliteľstvo EÚ – NATO. Technické kritériá pre európske ozbrojené sily by neboli formované na úrovni NATO, ale na úrov-

ni EÚ, a to na základe veľmi špecifickej autonómnej vízie o obrane a bezpečnosti.

RIZIKÁ AUTONÓMNEHO EURÓPSKEHO PRÍSTUPU

Môže čisto európsky prístup k obrane fungovať? Nezabúdajme, že bezpečnostná a obranná politika sú predovšetkým nástrojom na predchádzanie a zneškodňovanie hrozieb. V minulosti hralo kľúčovú rolu pri definícii bezpečnostnej vízie a politiky Západu najmä súperenie so ZSSR. Dnes, po atentátoch v New Yorku a v Madride, je referenčným rámcom najmä boj proti terorizmu a zbraniam hromadného ničenia. Neplatí to len pre USA, ale aj pre Európu – v rokoch, ktoré uplynuli od útoku na newyorské dvojčiky, EÚ bez fanfár pridala k „tradičným“ úlohám svojich jednotiek rýchleho nasadenia, ako sú mierové misie či zásahy pri živelných pohromách, nové ambiciózne ciele.

Bezpečnostná stratégia EÚ, ktorú navrhol Javier Solana a ktorá bola schválená v decembri 2003, hovorí o operáciách zameraných na odzbrojenie režimov a mimovládnych aktérov, ktorí vyvíjajú zbrane hromadného ničenia. Treba dodať, že presná forma odzbrojenia a úloha vojenskej sily v tomto procese je v rámci EÚ predmetom určitých nezhôd. Bezpečnostná stratégia EÚ napríklad spomína možné vojenské akcie voči teroristickým organizáciám – vzhľadom na rozdielne názory vnútri EÚ však dokument neuvádza, či by išlo o preventívne alebo odvetné zásahy. Či už hovoríme o kolektívnom bezpečnostnom myslení EÚ alebo o stratégiách väčšiny individuálnych členských štátov, efektívna obrana proti hrozbe katastrofického terorizmu si občas vyžiada použitie násilia na zlikvidovanie nepriateľských režimov alebo arzenálu nebezpečných zbraní. Po takejto operácii však takmer vždy nasleduje druhý krok – dlhodobý vojensko-civilný program na obnovu danej krajiny, jej infraštruktúry, bezpečnostných orgánov a politického systému.

Práve v týchto dvoch typoch operácií sa úloha USA pohybuje niekde medzi veľmi užitočnou a absolútne neodmysliteľnou. Dramatické rozdiely vo výdavkoch na obranu (USA individuálne minajú viac ako Európa, Rusko a Čína dohromady) a v historických skúsenostiach (na rozdiel od Európy, vojenské jednotky USA boli aj počas studenej vojny pripravované na rýchly zásah mimo územia Spojených štátov) spôsobujú, že jedine americká armáda je schopná zorganizovať vojenské akcie typu Afganistan bez výraznej pomoci iných aktérov. Je teda jasné, že v prípade hrozby, ktorá si vyžaduje operáciu vysokej intenzity, budú hrať vedúcu úlohu práve Spojené štáty. Účasť Európy bude dôležitá skôr z politic-

kých ako z vojenských príčin. Na druhej strane mierové misie a operácie zamerané na rekonštrukciu krajiny si vyžadujú spoločný zásah USA a Európy. Ani jedna, ani druhá strana nemá dosť jednotiek na pokrytie všetkých potrieb, a ako ukazuje aj príklad Iraku, niekedy je aj 180 000 vojakov málo.

Amerika však nebude dlhodobo ochotná bojovať v mene Európy, a aby starý kontinent udržal záujem USA o kolektívnu obranu, bude musieť kvalitatívne a kvantitatívne zlepšiť svoj podiel na spoločných vojenských operáciách. Pokiaľ ide o spoločné mierové misie, obe strany Atlantiku zrejme čaká výrazná zmena. Problémy v Kosove, Iraku a Afganistane na začiatku roku 2004 sú čiastočne spôsobené aj nepripravenosťou vojenských síl na misie v podstate civilného charakteru. Aliancia sa bude musieť zamyslieť, či na povojnové situácie nemožno nájsť lepšiu štruktúru a lepšie zloženie expedičných jednotiek.

EBOP A SCHOPNOSŤ EURÓPY REAGOVAŤ NA NOVÉ BEZPEČNOSTNÉ VÝZVY

Zlepšenie spolupráce európskych a amerických vojenských jednotiek v operáciách vysokej intenzity si vyžaduje nové investície do obrany. Inak nad Európu visí hrozba, že nebude stačiť na modernejší americký arzenál (technologicky Európa už dnes trpí rozdielmi vo výzbroji a vybavení), a schopnosť spolupracovať sa stratí. Vplyv EBOP je v tomto smere zmiešaný. Táto iniciatíva sa často vydáva za pokus o zlepšenie vojenských spôsobilostí Európy. Spomínaná štúdia nadácie Bertelsmann napríklad predpokladá, že výdavky na obranu sa v Európe zvýšia na dve percentá hrubého domáceho produktu a vyčlenené finančné prostriedky sa investujú oveľa efektívnejšie ako dnes – na transformáciu ozbrojených síl by išlo 10% rozpočtu na obranu. Bez ohľadu na to, či sa tento optimistický scenár bude realizovať, hrozí, že schopnosť spolupráce s USA bude ovplyvnená skôr negatívne. Aj keby nové jednotky boli vytvorené a moderne vyzbrojené, za určitých okolností sa črtá možnosť, že EBOP povedie k sfornovaniu nekompatibilných ozbrojených síl a potenciálne aj nekompatibilných predstáv o stratégii a taktike medzi Euróпой a USA.

Proces vytvárania EBOP je totiž len čiastočne motivovaný snahou zlepšiť vojenskú kapacitu európskych štátov. V prvom rade ide o úsilie dosiahnuť autonómiu v oblasti zahraničnej politiky a bezpečnosti, čiže o vybudovanie inštitúcií a síl, ktoré by EÚ umožnili konať samostatne, bez NATO. Únia sa preto sústreďuje na nákup vojenskej techniky či vybudovanie inštitúcií, ktoré už aliancia má, ale vzhľadom na to, že sú v ru-

kách USA alebo sú kolektívnym majetkom aliancie, nemusia byť k dispozícii operáciám EÚ. Pri budovaní EBOP de facto ide o duplikáciu schopností aliancie. Ako príklad môžu poslúžiť nové operačné veliteľstvo EÚ alebo satelitný systém Galileo, ktoré sú replikou veliteľstva NATO (SHAPE), a amerického satelitného systému GPS. Ako sme už spomenuli, zdroje Európy na obranu sú obmedzené. Ak Európa v snahe o autonómiu investuje aj to málo prostriedkov, ktorými disponuje, do činností a vybavenia, aké má k dispozícii napríklad NATO, pripasť v oblasti vojenskej technológie medzi Európou a USA sa nezmenší. Napriek tomu však zrejme ide o nevyhnutnú reakciu na vývoj za posledných pár rokov.

Problémom totiž je, že vojna v Iraku dramaticky zmenila vzťahy medzi USA a Európou. Zmenšila sa nielen ochota spolupracovať, ale poklesla aj dôvera k úmyslom druhej strany. Ak by tradiční spojenci chceli obnoviť alianciu – a povedzme si úprimne, aliancia musí prejsť procesom obnovy dôvery – nová forma spolupráce podľa všetkého predstaví EÚ v oveľa centrálnejšej úlohe ako doteraz. Únia bude zrejme fungovať v polohe fóra, v ktorom si bude Európa koordinovať bezpečnostnú politiku predtým, ako sa bude angažovať v NATO. Už dnes sa napríklad uvažuje, že namiesto NATO by na prípadné posilnenie európskych síl v Iraku slúžila EÚ ako strešná organizácia.

Aby mohla EÚ prebrať úlohu sprostredkovateľa dialógu s USA, potrebuje schopnosť samostatne sa rozhodnúť o pozitívach a negatívach danej hrozby. To si vyžaduje množstvo prostriedkov, medziiným aj nezávislý zdroj informácií o problémovom regióne. Britský satelitný systém Skynet by napríklad časom mohol pomôcť Európe overiť si fotografické informácie predložené Spojenými štátmi takpovediac vlastným okom. Duplikácia existujúcich kapacít NATO pod hlavičkou EÚ by tak prispela k odstráneniu pocitu menejcnosti a s ním súvisiacej občasnej neochoty akceptovať vedúcu úlohu Washingtonu. Za týchto okolností by mohla byť zdvojenosť aktivít a inštitúcií dobrou správou aj pre USA.

Úsilie EÚ o autonómiu má však aj druhú, menej pozitívnu stránku. V snahe o nezávislosť od NATO únia postupne vyvíja vlastné kritériá a mechanizmy plánovania a tvorenia vojenských síl. Ak Spojené štáty a EÚ prestanú koordinovať používanie vojenskej techniky, taktiky a stratégie, je len otázkou času, kedy stratia schopnosť organizovať spoločné operácie. Spoločné plánovanie je kľúčom k prispôbeniu jednotiek aliancie na požiadavky mierových misií a operácií, ktoré sú zamerané na rekonštrukciu. Zatiaľ čo sa však svetová bezpečnostná komunita sústredila na otázky technologických rozdielov vo výbave amerických a európskych ozbrojených síl, objavil sa nový problém: spojenci na oboch stranách Atlantiku nie sú dobre pripravení na povojnové situácie typu Afganistan, Irak či Kosovo (kde v máji roku 2004 opäť vypukli nepokoje).

POSTKONFLIKTNÉ A STABILIZAČNÉ OPERÁCIE

Vývoj v Iraku ukázal, že samo zvrhnutie režimu nie je záverom, ale často len začiatkom novej fázy intenzívnych operácií. Tieto netradičné mierové misie tiež môžu klásť na vojenské sily väčšie požiadavky ako samotný boj. Zároveň sa zdá, že nie všetky vojenské jednotky rozmiestnené v Iraku a Afganistane sú vhodne tréňované a vybavené na pôsobenie pri rekonštrukcii krajiny. Stabilizácia v týchto krajinách prebieha pomalšie ako spojenci predpokladali, a nestálosť a nevypočítateľnosť, s ktorou sa stretávajú, je oveľa horšia, ako sa v tomto štádiu operácie očakávalo. To pre zmenu živí napätie medzi Európou a USA. Európska verejná mienka pripísala zodpovednosť za nepokoje v irackej Fálúdzi v apríli 2004 hlavne taktike amerických vojsk, aj keď je, samozrejme, otáznosť, či právom. Je však zrejme, že ani Európa, ani Amerika nevedia celkom presne, ako postupovať v situáciách, keď vojaci na jednej strane už opravujú infraštruktúru a obnovujú vládu a poriadok, ale na druhej strane ešte stále strieľajú na zostávajúcich nepriateľov.

Spojenci na oboch stranách Atlantiku sa preto aktívne snažia nájsť lepšiu štruktúru a zloženie vojenských síl určených špeciálne na postkonfliktne a stabilizačné operácie. V Spojených štátoch sa diskusia v bezpečnostných kruhoch čoraz väčšmi sústreďuje na zlepšenie tréningu vojenských síl na povojnové situácie.² V bezpečnostnej stratégii EÚ sa objavuje dôraz na kombinované využitie civilných a vojenských spôsobilostí – operácie EÚ by od prvého dňa obsahovali prvky zamerané špeciálne na nastolenie poriadku a obnovenie vládných štruktúr. Tie by teoreticky mali zabrániť podobným situáciám ako v Iraku po zvrhnutí Saddáma Husajna, keď bezvládne a vlna deštrukcie ochromili ekonomický život krajiny a dôveru Iračanov v koalíčné sily.

Ak sa však Európa rozhodne pre osobitné plánovacie mechanizmy v rámci EÚ namiesto NATO, transformácia ozbrojených síl európskych štátov nemusí viesť k vytvoreniu koherentných síl v rámci aliancie. Infraštruktúra NATO – hlavne nové veliteľstvo pre transformáciu v Norfolk – je špeciálne zameraná na zbieranie, triedenie a distribúciu informácií o prebiehajúcich reformách v aliancii. EÚ však pri vytváraní nových síl zjavne uprednostňuje autonómny postup. Nové bojové skupiny (battlegroups), vytvárané v rámci jednotiek rýchlej reakcie EÚ (European Rapid Reaction Force – ERRF), napriek tomu, že sú očividne podobné jednotkám rýchleho nasadenia NATO (NATO Response Force – NRF), a napriek tomu, že väčšina krajín prispieva tými istými jednotkami do NATO aj do EÚ – sú stavané na základe separátneho plánovacieho procesu. Dôraz na autonómiu teda v praxi znamená, že spojenci budú mať menej príležitostí vymeniť si skúsenosti z misií v Iraku a Afganistane.

VÝZVA EURÓPSKEJ ÚNII

Význam problémov, ktoré z uvedeného postupu únie vyplývajú, treba posudzovať v širšom politickom kontexte. Dôraz EÚ na autonómiu nie je rozhodujúcim faktorom pre budúcnosť NATO; problémy, ktoré sa v transatlantických vzťahoch objavili, majú skôr politický ráz. Riešenie momentálnej krízy sa preto nachádza mimo rámca sveta vojenských plánovačov. Politické rozdiely – a hlavne snaha EÚ o čo najväčšiu mieru nezávislosti od NATO – sa však prelievajú do oblasti bojaschopnosti ERRF a NRF. Hoci Európska únia naďalej tvrdí, že boj proti hrozbám terorizmu a zbraňam hromadného ničenia si žiada spoluprácu s USA, v skutočnosti hrozí, že prípadné zhoršenie beztak komplikovanej situácie v oblasti kompatibility ozbrojených síl by obmedzilo rámec prípadných spoločných operácií.

V tom spočíva kameň úrazu. Pre misie vysokej intenzity nie je spolupráca s USA luxusom, ale jediným možným východiskom. Z viacerých príčin (demografické trendy, ekonomická situácia, postoj verejnosti k otázkam rozpočtu na obranu) Európa v dohľadnej budúcnosti nebude mať k dispozícii financie na vytvorenie vojenských jednotiek so schopnosťou zásahu typu Afganistan. A keby aj peniaze boli okamžite k dispozícii, vytvorenie nevyhnutných vojenských spôsobilostí by trvalo roky. Preto bude pre EÚ dôležité, aby svoje ambície obmedzila na mieru zodpovedajúcu aktuálnej vojenskej moci svojich členských štátov a aby uznala, že určitá dávka závislosti od USA je aj v záujme európskej bezpečnosti.

(Autor je riaditeľom bruselskej pobočky
Centra pre obranné informácie)

SUMMARY

The author, who is a director of Center for Defence Information – Brussels discusses the pros and cons of autonomous European Security and Defence Policy. He maintains, that while this policy is considered by its creators to be a step towards autonomous European defense, it might as well not help to make Europe a safer place. Firstly, it could make the European forces not compatible with NATO and especially with the USA and secondly, it would have to take years until Europe would be able to carry out large-scale “out-of-area” missions, such as Afghanistan. Valášek also points out the issues that need to be addressed both in the US and in Europe. Firstly, they need to work on better managing peace-keeping and stabilization missions after combat phases of military operations and secondly, both sides should work on renewing trust in transatlantic relations. The latter is very important for proper functioning of NATO in the future.

¹ Julian Lindley – French & Franco Algeri, A European Defence Strategy, Berstelsmann Foundation, 2004.

² Pozri napr. kapitulu Michaela O’Hanlona v publikácii A European Way Of War, Centre for European Reform, 2004.